

TRGOVSKI TOVARIŠ

LETO XXXIV

1937

ŠTEVILKA 6-7

ŽELEZARSTVO NA GORENJSKEM

Te dni bo dokončno zgrajen novi plavž Kranjske industrijske družbe na Jesenicah. S tem se obnavlja stara železarska industrija na Gorenjskem, ki je v začetku tega stoletja prenehala obratovati. Naj podam ob tej priliki bežen pregled zgodovine železarstva na Gorenjskem in Kranjske industrijske družbe. O zgodovini železarstva pri nas obstoja odlično delo Müllnerja »Geschichte des Eisens in Krain«, ki pa ne sega v najnovejšo dobo.

Iz zgodovine železarstva

Rudarstvo, posebej še železarstvo je pri nas kakor v vseh alpskih deželah izredno staro. Že Kelti so izdelovali železo in na Kranjskem imamo podatke o produkciji železa že za 7. stoletje pred Kristom. Navajajo se že kraji, kjer so topili železno rudo: Dobljče pri Črnomlju, hrib Kucer pri Podzemlju ob Kolpi, hrib Branzevci med Krko in Radečo, Novo mesto, Preska in bogata najdišča na Vačah. To je bila približno doba hallstattske kulture, ki je že temeljila na železu (tudi v Hallstattu samem so pridobivali železo). Ko so prišli v naše kraje Rimljani, so tu dobili že znatno razvito rudarstvo. Rimljani so sicer kot vsi stari narodi iskali v prvi vrsti zlato, toda ker Italija sama nima dovolj železa, so še nadalje izkoriščali železne rudnike in železo iz Norika je bilo v vsej Italiji dobro znano in cenjeno. V naših krajih je znanih mnogo najdišč železa, katere so izkoriščali Rimljani. Pri Bohinju so že sredi preteklega stoletja odkrili sledove utrjene rimske topilnice železa. Omenjamo še, da so Rimljani veliko rudarili tudi po Bosni in na Balkanu in še sedaj se izkoriščajo rudniki, ki so bili znani že v rimskih časih.

V zgodnjem srednjem veku ni najti dosti virov o našem rudarstvu. Deloma je vzrok za to iskati v opustitvi nekaterih obratov, deloma pa v splošni pomanjkljivosti virov za tedanje čase. Šele od 13. stoletja dalje postajajo viri izčrpnjši in že poročajo o znatnih rudnikih na Kranjskem. Posameznih krajev ne kaže naštevati, ker so to kraji, ki so tja do konca preteklega stoletja imeli znatno rudarsko in železarsko produkcijo. S proizvodni železne industrije se je že tedaj razvijala živahna trgovina, ker je šlo mnogo izdelkov v sosednjo Benečijo. Že vojvoda Albert je dal Kranjski posebne privilegije za trgovanje z Benetkami, sami Benečani pa so tudi pospeševali trgovino z našimi kraji in je n. pr. dož Mocenigo leta 1408. dal še posebne svoboščine za trgovino s Kranjsko. Zanimivo je, da je tedaj kranjska trgovina vkljub temu, da je spadal Trst od leta 1382. pod Avstrijo, ni šla toliko skozi Trst v Italijo, ampak skozi beneške roke. Iz zadnjih stoletij srednjega veka datira tudi dotok beneškega živilja in ka-

pitala v naše kraje. Dočim so nekatera najdišča železa izkoriščali nemški doseljenci, o tem pričajo imena »nemške jame«, n. pr. v Kamni gorici, so pretežno pri nas rudarili Italijani. O tem pričajo številni strokovni izrazi za fužinarstvo, kakor so tedaj radi imenovali železarstvo, pa tudi lastniki rudnikov in topilnic so bili daleč tja v 19. stoletje Italijani, n. pr. Zoisi.

Izvoz kranjskega železa je šel v Italijo daleč tudi na jug: tja do sejma v Senigaliji je šlo naše blago. So pa proti koncu srednjega veka številne ovire preprečevale trgovino z Italijo. Baš v teh časih pa postajajo tudi zgodovinski viri bogatejši. Vojne z Benečani so ovirale izvoz železa v Italijo, vojne s Turki so posebno v južnih krajih Kranjske ustvarjale motnje v proizvodnji in prodaji, pa tudi verski boji so vplivali na razvoj gospodarstva in posebej rudarstva v naših krajih. V začetku novega veka dobimo tudi že prvo rudarsko zakonodajo, ker so vladarji imeli vedno večji interes na rudarstvu radi znatnih dohodkov, katere je donášalo. Že leta 1517. je izdal cesar Maksimilijan »Bergordnung«, ki je bila temelj za rudarsko zakonodajo cela stoletja. Služila je tudi za izdelavo rudarskih redov posameznih rudnikov in krajev. Leta 1559. je izšel rudarski red za Kropo in Kamno gorico, leta 1575. za Kranjsko in Goriško, za Idrijo itd. Prinesel pa je rudarski zakon tudi začetke ureditve socialnih odnošajev v rudarstvu. Razen na Notranjskem, kjer je bil samo Idrijski rudnik, odkrit leta 1497., je bilo železarstvo raztreseno po skoro vsej deželi, najbolj pa je seveda bilo razvito na Gorenjskem radi zalog rude in kuriva, oglja velikih gozdov v gorenjskih gorah.

Proti koncu srednjega veka je nastopilo tudi znatno izboljšanje topilne tehnike, ki je bila izza rimskih časov precej zanemarjena. Pri mlinarstvu so se že prej pojavila vodna kolesa, ki so kmalu našla pot tudi v železarsko industrijo ter so pomenila skoro slično socialno revolucijo kot par sto let kasneje parni stroj. Vodne naprave so služile za pogon kladiv, za povečanje gorilnosti, za izdelavo žice itd. Zaradi tega so se središča železarske industrije začela seliti z vrhov, kjer je bila na razpolago ruda obenem z ogljem, v doline, kjer je bila na razpolago vodna moč in je produkcija tudi laže imela pristop k odjemalcem. Šele na prelomu srednjega in novega veka dobimo pravo surovo železo iz plavžev; to železo je prvotno služilo le za izdelavo topov, kasneje pa se je radi povečane produkcije udomačilo tudi pri drugih porabah.

V 18. stoletju, ko je nastopil zopet nov preobrat v moderni tehniki, ko se začenja v naših krajih moderna produkcijska tehnika in začenjajo kapitalistične metode dela, je bilo železarstvo pri nas že na visoki stopnji. Doživljalo pa je že tedaj prve krize radi zaostalosti, ker so prišli novi izdelovalni načini, katerih ni bilo mogoče v kratkem vpeljati pri nas. Kakor vodno kolo, tako je pomenil tudi parni stroj iz druge polovice 18. stoletja nov preokret v železarski tehniki. Vpeljano je bilo pudlanje železa in pojavil se je nov važen konzument železa: železnica. V Angliji so začeli že leta 1820. izdelovati tračnice, kateremu vzgledu je sledilo vedno več evropskih držav z vedno večjim razmahom gradbe železnic. Dobili smo tudi v naše kraje parne stroje: prvi parni stroj je bil v Avstriji uveden leta 1798., drugi leta 1816., v naših krajih pa je bil v Ljubljanski sladkorni rafineriji postavljen prvi parni stroj leta 1824., katerega so pa še deloma kurili s šoto. Nadalje je namesto oglja začel prihajati v poštev koks in vitkoviške železarnice so bile v Avstriji prve, ki so začele trošiti za topljenje rude koks, in sicer leta 1829. Vse to je prineslo popolnoma

izpremenjene razmere v produkcijski tehniki in s tem v vsej gospodarski in socialni strukturi železne industrije. Z uvedbo parnih strojev in koksa je postal namesto oglja najvažnejše produkcijsko sredstvo premog, oziroma koks. Zato je razumljivo, da so bili tedaj pogoji za lego železarske industrije temeljito izpremenjeni in začeli so prevladovati kraji, kjer sta bila blizu skupaj železna ruda in premog. Odtod tudi velika premoč angleške industrije v 19. stoletju, ker so se nahajala ležišča premoga in rude skupaj in je tudi odvoz izdelkov lahko šel po ceneni morski poti po vsem svetu. Namesto krajev z bogastvom lesa in rude se je industrija selila in razvijala v krajih s premogom in rudo. V zvezi s tem navajamo te-le zanimive številke. Leta 1767. n. pr. je bila štajerska produkcija surovega železa večja kot angleška, saj ima še danes na razpolago res velike količine rud, toda 100 let kasneje je bilo razmerje čisto drugačno: leta 1865. je stalo angleški produkciji 4,819.000 angleških ton (1 angleška tona 1.016 kg) nasproti le 292.700 ton vse avstrijske produkcije surovega železa. Te številke pojasnjujejo premik središč železarske industrije.

Produkcija na Kranjskem v 18. stoletju

Da bi vedeli oceniti pomen železarstva za Kranjsko v 18. stoletju, navajamo nekaj zanimivih števil: leta 1783. je bilo izvoženih s Kranjske železa, žebeljev in žice v vrednosti 187.284 goldinarjev. Železo je bilo poleg živega srebra, ki ga je dajala Idrija, in lesa naš najvažnejši izvozni predmet. Okoli leta 1800 je bila ocenjena produkcija železa na Kranjskem na okoli 53.000 stotov (29.517 met. stotov), ki se je razdelila sledeče: Sava 15.000, Javornik 10.000, Bohinj 8.000, Železniki 7.000, Kropa 6.000, Kamna gorica 4.000 in Kamnik 3.000 dunajskih stotov (po Antonu Globočniku »Übersicht der Verwaltungs- und Rechtsgeschichte des Landes Krain«, Ljubljana, 1893.).

Proti sredi preteklega stoletja se je premoč železarskih industrij v onih državah, kjer so bile na razpolago poleg količin rude tudi zadostne sile premoga za pogonsko moč in izdelovanje koksa, še bolj poudarila. Prišli so zopet novi produkcijski procesi. Uveden je bil Bessemerjev proces, ki je omogočal izdelovanje jekla iz železa. Francoza Martin in Nemeč Siemens so zgradili prvo peč, ki je temeljila na regeneracijski kurjavi ter je bila s tem dosežena tako visoka temperatura, kakor je prej ni bilo mogoče doseči. V 70 letih preteklega stoletja se je posrečilo s Thomasovim procesom odstraniti iz surovega železa fosfor, tako da je bilo mogoče porabljati za izdelovanje jekla tudi take rude, ki so vsebovale znatnejši odstotek fosforja. S tem so postale produkcijske osnove zopet drugačne in tudi naši kraji so vedno bolj čutili svojo zaostalost. Predvsem se je poznalo, da ne moremo več konkurirati onim krajem, ki topijo rudo s pomočjo koksa. Pri nas imamo le rjavi premog, dočim je treba koks dovažati iz drugih produkcijskih področij, kar seveda podražuje produkcijski proces in je konkurenca krajem v bližini premogovnikov črnega premoga težja. Važno pa se nam zdi poudariti, da so v naših krajih industrialci že tedaj mislili na izdelovanje koksa iz naših rjavih premogovnikov, toda ti poskusi so doslej ostali brezuspešni.

Do take razvojne stopnje in do takih razmer je prišlo železarstvo v naših krajih do leta 1869., ko je bila ustanovljena Kranjska industrijska družba, danes druga naša največja industrijska družba z glavnico 90 milij. dinarjev in 2.600 zaposlenimi delavci.

Železarstvo ob ustanovitvi družbe

O položaju železarstva v naših krajih, posebno na Kranjskem, nam daje dosti dragocenih podatkov uradna avstrijska statistika in pa poročila Trgovske in obrtniške zbornice v Ljubljani. Posebno izčrpna je bila avstrijska rudarska statistika, ki je bila v nekdanji Avstriji vzorno urejena in je datirala iz srede preteklega stoletja. Pri naših raziskovanjih se vkljub pomembnosti tedanjega statističnega materiala ne moremo spuščati dalje kot v leto 1849., ko se začenjajo statistični izkazi posebej za Koroško in posebej za Kranjsko. Od tedaj naprej pa do leta 1915. je v več ali manj dobri sestavi avstrijska rudarska in topilniška statistika dala natančno sliko o našem železarstvu. Poročila za leta 1849. do 1854. so bolj sumarična, temelj za vsa nadaljnja poročila pa je bilo leto 1855., tedaj je namreč stopil v veljavo nov enotni rudarski zakon (23. maja 1854.), ki je predpisoval natančno, katere statistične podatke morajo vse dati lastniki rudnikov in topilnic. Na podlagi teh podatkov je bila izdelana tudi že lepa monografija o železarstvu na Kranjskem, ki jo je sestavil uradnik Direkcije za administrativno statistiko Jožef Rossivall in ki je izšla v Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik, V. letnik, 4. zvezek, leta 1857. Statistiko je najprej izdajalo finančno ministrstvo, pod katerega je spadalo rudarstvo, za tem od 1872. do 1906. kmetijsko ministrstvo in od 1907. dalje ministrstvo za javna dela.

Tudi poročila Trgovsko-obrtne zbornice od leta 1852. dalje (torej od 2. poročila dalje) pa do leta 1880. so vsako leto posvečala bolj ali manj obsežna poglavja železarstvu na Kranjskem, večinoma so pa prinašala le podatke uradne statistike, ki je bila v resnici izredno detajlirana in pregledna. Ker je leto 1870. najbližje ustanovitvi Kranjske industrijske družbe, navajamo o železarstvu na Kranjskem nekaj podatkov iz tega poročila. Skupno število plavžev na Kranjskem je znašalo leta 1870. 19, ki so bili razdeljeni sledeče (v oklepajih tedanji lastniki, od katerih je bila večina protokolirana v trgovinskem registru):*

Javornik, Radovna, Boh. Bistrica, Stara Fužina (Kranjska industrijska družba),

Sava, Mojstrana (K. k. priv. Roheisen- und Stahlfabrik Sava, lastnik tvrdke Viktor Ruard),

Tržič (tvrdka knez Matija Sulkowsky, lastniki dediči),
Gradec (Franc pl. Fridau),

Dvor pri Žužemberku (knez Auersperg, ustanovljena leta 1795.).

Jesenovec blizu Železnikov (Bratje Globočnik),

Zg. Železniki (Rud. združba), Sp. Železniki (Rud. združba),

Bela peč (Andrej Morič),

Slap pri Tržiču (Stanislav pl. Jabornegg),

Sp. Kropa (Železna tvornica in topilnica), Kamna gorica (Rud. združba v Kamni gorici),

Kokra (dr. Antona Fuchsa dediči).

O sami ustanovitvi Kranjske ind. družbe je dovolj podatkov v letošnji 1. in 2. številki »Trgovskega Tovariša«, katere je objavil dr. R. Andrejka, neumorni raziskovalec naše zgodovine, na podlagi spisa o zgodovini družine Luckmannov. Velik del obratov je združila Kranjska industrijska

* Leta 1870. je bilo na Kranjskem v trg. registrih vpisanih v Ljubljani in Novem mestu 344 protokoliranih tvrdk.

družba. Prvotno je obratovala samo mlin v Ljubljani in podjetja Zoisov, kasneje pa je postala lastnik podjetij v Savi, Mojstrani, Trziču, Beli peči. Njeni početki segajo v leto 1863., ko so ljubljanski trgovci C. C. Holzer, L. C. Luckmann in Vincenc Seunig ustanovili Ljubljanski parni mlin (vpisan v trgovinski register 18. septembra 1863., izbrisan 18. julija 1869.). Ti trije so bili tudi ustanovitelji Kranjske industrijske družbe poleg dveh Zoisov: Michelangela in Sigismunda. Tvorili so pa razen tvrdke Holzer zastopniki teh tvrdk in oseb tudi prvi upravni svet družbe. Družba sama je bila registrirana v registru dne 18. septembra 1869. ter je bila v Ljubljani po ustanovitvi tretja delniška družba: prva je bila Laibacher Actiengesellschaft für Gasbeleuchtung, ustanovljena leta 1863., glavnic 100.000 goldinarjev, druga pa je bila Laibacher Gewerbebank, ustanovljena leta 1868. z glavnico 100.000 goldinarjev, katere je bilo vplačanih pa samo 30.000, oziroma 50.000 goldinarjev, ki pa je že leta 1872. prešla v likvidacijo. Tudi pri tej banki so se udeleževali ljubljanski trgovci, ki so sodelovali pri ustanovitvi Kranjske industrijske družbe in tudi poslej. Šele za Kranjsko industrijsko družbo smo dobili leta 1872. v Ljubljani dve novi delniški družbi (Prva občna zavarovalna banka Slovenija in Narodna tiskarna), dočim je bila največja naša delniška družba: Trboveljska premogokopna družba vpisana šele leta 1873., pa to na Dunaju.

Za tedanje čase je imela KID znatno glavnico, po statutih 2 milijona goldinarjev, od katere pa je bilo v začetku izdanih samo 600.000 goldinarjev. V letih 1871. in 1872. je bilo izvedeno zvišanje glavnice od 600.000 goldinarjev na 1.700.000 goldinarjev. Ob tej priliki je bil pritegnjen v upravni svet družbe še industrijec Viktor Ruard, od katerega je družba dobila dva obrata, od katerih je danes eden najvažnejši sestavni del podjetja.

Prva leta, ko je produkcija stalno naraščala, se je tudi družbi dobro godilo. Toda z letom 1873. se je začela doba dolge depresije, ki je družbo spravila marsikdaj v življenjsko nevarnost. Produkcija železa je obenem s cenami dosegla leta 1873. svoj višek, investicijska delavnost je bila dotlej znatna, gradilo se je izredno veliko železnic. V tej dobi je bila tudi zgrajena in odprta železniška proga Ljubljana—Trbiž (dolžina 101.374 km, 14. decembra 1871.), ki je gorenjskim železarnam omogočila lažji pristop na oddaljenejša tržišča. Kranjska industrijska družba si je v začetku krize pomagala s tem, da je začela izdelovati feromangan, za katerega je bilo tedaj znatno povpraševanje. Družba je železo izvažala v Nemčijo, Anglijo, Belgijo, Francijo in Ameriko. Toda tudi drugod je železna industrija prešla na to produkcijsko panogo in razmere za kranjske železarne so se še poslabšale.

Družba je prodajala pasivne obrate, vendar je njena glavna produkcijska panoga bila na tleh, kar dokazujejo tudi podatki o produkciji surovega železa na Kranjskem. Produkcija je padla v letih 1876. in 1879. na minimum. V teh razmerah — bile so pa tedaj neugodne razmere tudi za druge avstrijske železarne — se je že pojavila misel o organizaciji železarske industrije v kartelih. Prvi kartel avstrijske železarske industrije je bil ustanovljen leta 1886., nato pa se je kartelna mreža stalno razširjala in neposredno pred svetovno vojno skoro ni bilo predmeta železarske industrije, za katerega ne bi obstojal kartelni dogovor. Družba sama pa si je tudi prizadevala izboljšati svoj položaj, čeprav si je od kartelov lahko po pravici marsikaj obetala. Iskala je finančnikov za racionalizacijo in povečanje obratov z novimi rentabilnimi napravami. Tedaj vidimo v

upravnih svetih družbe nova imena, ki pa niso prinesla družbi tistega, kar je od njih najbolj pričakovala. V 80 letih so nastopile za družbo nove težave, ker je izvoz skoro popolnoma ponehal. Leta 1880. je družba izvozila 10.700 met. stotov surovega železa v inozemstvo, leta 1885. pa samo še 100 stotov. Poleg tega so zaloge železne rude bile vedno manjše in že v letu 1884. vidimo prvo pošiljatev železne rude s Koroškega za plavže Kranjske industrijske družbe. V kasnejših letih so bili rudniki vedno bolj izčrpani in v letu 1894. n. pr. je družba morala dokupiti k svoji produkciji že 65.000 met. stotov rude iz severne Afrike. Vse to je povzročalo vedno bolj potrebo po reorganizaciji.

V ta namen se je posrečilo družbi pritegniti za sodelovanje veliko štajersko tvrdko Vogel & Noot, ustanovljeno leta 1872., ki je imela veliko valjarno na Zgornjem Štajerskem.

Dne 14. decembra 1888. je bil registriran kot upravni svetnik družbe šef tvrdke Vogel, Friderik Vogel, dne 4. januarja 1890. pa sta bila vpisana še Hugo Noot in dr. Aleksander Peez. Iz te dobe datira preskrba kapitala za družbo z izdajo prvenstvenih delnic. V letih 1888., 1889. in 1890. je družba skupno emitirala 2.000 prvenstvenih delnic za 1 milijon goldinarjev, tako da je imela družba leta 1891. 2.000 prvenstvenih delnic in 3.400 navadnih delnic po 500 goldinarjev v skupni imenski vrednosti 2,700.000 goldinarjev.

Z novimi sredstvi je družba izvedla izboljšanje v svojih obratih. Že leta 1887. so se začela dela na preureditvi obratov na Savi, ki so bila v par letih dovršena. Obrate v bohinjski dolini je družba demolirala leta 1891. ter je tako vso proizvodnjo osredotočila na Savi in Javorniku. Prej opisane težkoče pri nabavi železne rude (bile so v izredno majhnih zalogah in v visokih produkcijskih stroških) so povzročile, da je družba začela misliti na novo bazo za izdelovanje surovega železa, ker je morala vedno več rud dokupovati za obratovanje plavžev. Tako se je pojavila misel, zgraditi na takem kraju plavže, kjer bi bili najbližji napravam na Gorenjskem za predelovanje železa v jeklo, na drugi strani pa bi se tja najceneje dovažala železna ruda za izdelovanje surovega železa.

Naj par številk pojasni položaj. Po avstrijski rudarski statistiki za leto 1890. je znašala povprečna cena železne rude v vsej Avstriji na kraju produkcije 22'81 kr. za met. stot, na Kranjskem pa 69'64 kr. Do leta 1900 se je to razmerje vzdržalo, vendar v nekoliko izpremenjeni razliki: tedaj je znašala povprečna cena rude v Avstriji 58'55 vin., na Kranjskem pa 1'02'31 krone, torej še enkrat več. Tudi naraščajoča avstrijska produkcija rude ni mogla kriti naraščajočih potreb. Tako vidimo naslednje številke o produkciji rude in železa za vso Avstrijo v tisočih met. stotov:

	železna ruda	sur. železo	ruda	železo
1880	6.968	3.203	100	100
1890	13.615	6.663	295	208
1900	18.945	10.002	272	312
1913	30.393	17.579	436	549

Že iz tega pregleda vidimo, kako vedno manjše važnosti je bila za avstrijsko železarsko industrijo baza v rudnikih železne rude, ter da so se kraji železne industrije tudi odtujevali rudnikom, ki so bili deloma izčrpani, deloma pa niso zmogli konkurenc cenene in boljše inozemske rude. Še bolj pa je razvidna razdelitev avstrijske železarske industrije iz

naslednje tabele, katero posnemam po knjigi dr. Friedericha Hertza »Die Produktionsgrundlagen der österreichischen Industrie vor und nach dem Kriege, insbesondere im Vergleich mit Deutschland«, Dunaj 1918.

	delež na produkciji v %			
	sudetske dežeze	alpske dežeze	Trst	ostale dežeze
1880	36'8	61'8	—	1'4
1890	61'0	38'5	—	0'5
1913	59'2	34'2	6'3	0'3

Najprikladnejši se je zdel družbenemu vodstvu Trst, ker je bila že itak dotlej navezana na znaten dovoz rude iz držav ob Sredozemskem morju. Obrobne dežeze Sredozemskega morja so imele znatno produkcijo železne rude (Španija, severna Afrika, Grčija, Rusija). Trst pa je bil tudi blizu Jesenicam, posebno pa se je zamisel zgradbe plavža v Trstu izkazala za dobro, ko je stekla bohinjska železnica, ki je še bolj zmanjšala razdalje med Trstom in Jesenicami. Ta železnica je začela obratovati: sektor Bistrica v Rožu—Jesenice 1. oktobra 1906, sektor Trst—Jesenice pa 23. junija 1906.

Družba si je zgradila v Škednju pri Trstu velik plavž (gradba se je začela v letu 1896., dograjen in obratovati je začel v jeseni leta 1897.). Prvotno je družba uvažala koks, kasneje pa si je zgradila lastno koksarnico, ki jo je v naslednjih letih znatno povečala. Leta 1907. je začel obratovati tudi drugi plavž družbe.

Zaradi tega je družba začela opuščati še preostala plavža na Gorenjskem. Tako je nehal obratovati leta 1897. plavž na Savi, leta 1904. pa tudi plavž v Javorniku. Nove naprave so bile znatno večje kot stare. Kajti najvišja produkcija javorniškega plavža je znašala leta 1896. komaj 42.539 met. stotov, plavža na Savi pa istega leta 40.670 met. stotov. Škedenjski plavž pa je dal leta 1899. že 568.450 met. stotov (najmanj leta 1901. s 357.740 met. stoti).

Za nove investicije je družba zopet pristopila k emisiji prvenstvenih delnic, in sicer leta 1898. z izdajo 4.600 delnic, tako da se je vsa glavnica povečala od 2.700.000 na 5.000.000 goldinarjev. Ob prehodu na kronsko valjavo pa je družba izenačila prvenstvene delnice z navadnimi delnicami, za kar so morali lastniki navadnih delnic nekaj doplačati. Imenska vrednost delnic je bila pretvorjena 1.000 kron, tako da je bila vsa glavnica razdeljena na 10.000 delnic po 1.000 kron, skupno je znašala glavnica 10 milij. kron. V teh letih je pristopila med delničarje tudi skupina Born, in sicer je bil v trgovinski register kot upravni svetnik vpisan Julij Born dne 22. novembra 1890. S tem se je kapitalna podlaga družbe zopet močno razširila.

Za novi plavž v Škednju je bilo zopet treba novih sredstev, katera pa je dal tedaj dunajski Bodencreditanstalt, ki se je s tem zainteresiral na usodi družbe. Zavod je šele leta 1899. začel sodelovati pri emisijah industrijskih delnic, dočim se je prej omejeval predvsem na hipotekarni kredit in na financiranje dolgoročnih poslov z obligacijami itd. Leta 1905. je bila zvišana glavnica z izdajo 4.000 delnic po 1.000 kron od 10 na 14 milij. kron in je vse nove delnice prevzel Bodencreditanstalt, ki je tudi delegiral dva svoja zastopnika v upravni svet. Bila sta to dne 10. februarja 1906 vpisana Julius Deutsch, direktor BCA, in Rudolf Paul Schiff.

Vojne konjunktore, kakor jo je lahko izkoristila avstrijska železarska industrija, Kranjska industrijska družba ni dosti mogla izkoristiti. Leta 1915. je vojna z Italijo ustavila obratovanje škedenjskega plavža in obrati na Gorenjskem so bili navezani na dobavo surovin iz notranjosti Avstrije, kjer so druga podjetja imela svoje rudnike in plavže. Produkcija na Gorenjskem je padla na minimum okoli 10.000 ton letno v primeri s 76.000 tonami leta 1914. Še bolj pa so družbo razkosale povojne razmere. Škedenj je prišel s Trstom pod Italijo, BCA pa je obenem z drugimi večinskimi delničarji prodal leta 1919. svojo udeležbo Italijanom in upravni svet je bil sestavljen iz italijanskih in slovenskih zastopnikov. Družba je imela svoje obrate po vojni v treh državah: v Jugoslaviji, Italiji in Avstriji ter je polagoma pristopila k odtujitvi posameznih inozemskih obratov, tako da se je omejevala na svojo posest v naši državi.

Po letu 1918.

Novo izpremembo v posesti družbenega kapitala so nastopile leta 1929., ko je namesto italijanskega kapitala vstopila skupina jugoslovanskih delničarjev pod vodstvom g. A. Westena. Od tedaj naprej datirajo zopet nove investicije v družbenih obratih, ki gredo v stotine milijonov dinarjev in je v teku let družba zvišala svojo glavnico na sedanjih 90 milij. dinarjev.

Ob tako velikem povečanju obratov je družba stremela zopet, da krije svoje potrebe surovega železa iz domače proizvodnje. Že leta 1898. je vzela družba od budimpeštanske tvrdke Ganz železni rudnik in topilnico v Topuskem. Po vojni je budimpeštanska firma, ki se je medtem fuzionirala s tvrdko Danubius, obenem s Slavensko banko nacionalizirala to podjetje in je bila v ta namen ustanovljena družba Željezni majdan i topionica Topusko, d. d. v Zagrebu z glavnico 25 milij., od katere je bilo izdanih 2 milijona dinarjev. Zaradi konkurza Slavenske banke je tudi ta družba zašla v težave, v teku katerih je bilo izvedeno znižanje glavnice od 2 na 0,2 milij. dinarjev. Leta 1931. (23. julija) so bili vpisani novi upravni svetniki družbe, ker je družba prešla v last KID in leta 1933. je družba prenesla svoj sedež v Ljubljano. Vprašanje pa je, če more topilnica dati zadostne količine železa, ker so njene naprave zelo primitivne.

Zaradi tega KID ni preostajalo drugega, kot da si zopet zgradi na Jesenicah svoj plavž. Kapaciteta tega plavža sicer ne bo velika, zadostovala pa bo obenem s Topuskim za potrebe družbe. Da se je družba odločila za to zgradbo, pa je iskati vzrokov tudi v vedno večjih težavah z nabavo starega železa. Po izgubi plavža v Škedenju je po vojni KID vedno bolj porabljala kot surovino staro železo. Razmere na naših in onih trgih, odkoder si družba nabavlja staro železo, pa so take, da se množe težave deloma radi cen, deloma pa radi izvozne politike nekaterih držav, ki si hočejo staro železo ohraniti za jeklarsko industrijo, katero vsepovsod forsirajo največ iz oboroževalnih namenov.

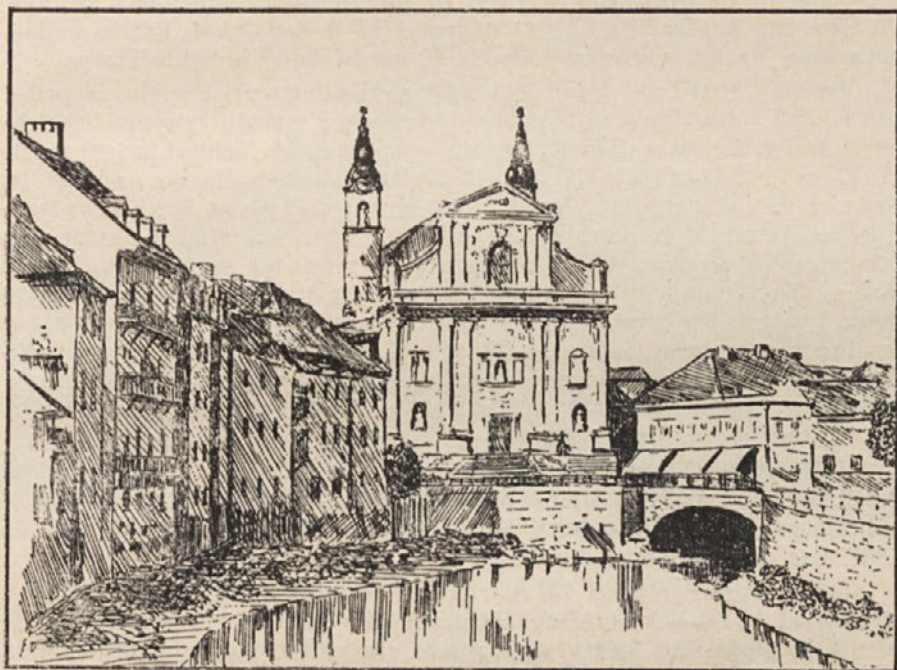
Tako bomo po več kot 30 letih prestanka imeli zopet na Jesenicah proizvodnjo surovega železa, ki je toliko stoletij bila temelj znatne industrije in blagostanja v naših krajih.

Drago Potočnik.

ZGODOVINA PERLES-BALS-LASNIKOVE HIŠE V LJUBLJANI

(1772—1805: Kapucinska ulica 11, 1805—1877: Gledališka ulica 18; 1877 do 1900: Gledališka ulica 1; 1900—1937: Wolfova ulica 1 in Marijin trg 8.)

»Kakšne Perlesove hiše?« me vprašate začudeno, ko berete naslov, »saj stoji Perlesova hiša v Prešernovi ulici št. 7!« Res, a vendar je bila stara hiša na Marijinem trgu 8, odnosno v Wolfovi ulici 1 od leta 1765.

Lasnikova hiša z vodne strani l. 1892.

(Po sodobnem perorisu)

Od zgradb, ki jih vidimo na sliki, je ostala do danes povsem neizpremenjena le Frančiškanska cerkev. Desno od nje, onstran starega Frančiškanskega mosta, ki ga danes zakriva trimostje, stoji enonadstropna trgovska hiša »Pri Bučarju« (po potresu podrta), levo od cerkve pa sega trodelna Lasnikova hiša prav do struge Ljubljanice. Nje se drži današnja Črnetova hiša. Na mestu teh nekdanjih »Ljubljanskih Benetk« poteka danes Hribarjevo nabrežje.

do 1845. last bogatih jeharjev Perlesov. »Kakšnih jeharjev?« se začudite, »saj so bili Perlesi pivovarji!« Le malo potrpljenja, vse se bo po vrsti pojasnilo.

Mogočna dvonadstropna hiša, ki so jo začeli podirati sredi junija 1937, s sedmimi okni na Marijin trg, 11 okni na Ljubljanico in 13 okni na Wolfovo ulico, je stala na tem mestu kakih 180 let. Nje temelji so segali na vodni strani prav do struge Ljubljanice, kar se lepo vidi na starih slikah tega mestnega dela, ko še ni bilo izgrajeno današnje Hribarjevo nabrežje.

Za Valvazorja in tja do leta 1744. je stala na tem mestu majhna, prtilična hišica, obrnjena s pročeljem na Marijin trg. Zavzemala je komaj tretjino stavbene ploskve sedanje hiše, za njo pa je segal dosti obširen vrt do Ljubljaničnice in do današnje Černetove hiše v Wolfovi ulici 3. (Primerjajte sliko št. 39 v Steletovi knjigi Valvazorjeva Ljubljana in Florjančič-Kaltschmidov zemljevid Ljubljane iz leta 1744). Lastnik te hiše je bil med 1705—1745 ljubljanski obrtnik *Matevž Kralj*. Od njega je prešla okoli 1750 v last trgovca *Ludovika plem. Reya*, ki je staro hišico podrl, na nje mesto pa sezidal med 1751—1754 novo dvonadstropno hišo, ki se je kosala glede obsežnosti z največjimi trgovskimi hišami stare Ljubljane in po vsej svoji ureditvi ni bila prvotno namenjena za obrt. Od Reya sta kupila hišo dne 11. marca 1765 jerhar Jakob Perles in njegova žena Marija, vdova po jerharju Francetu Ignaciju Schlechterju.

Jakob Perles, rojen leta 1739. v Mödlingu pri Dunaju, je prišel okoli 1760. v Ljubljano in vstopil pri jerharju Francetu Ignaciju Schlechterju na Sv. Petra cesti kot jerharski pomočnik. Po Schlechterjevi smrti (1763.) se je 23. julija 1764 poročil z njegovo vdovo Marijo Ano ter je, najbrž z njenim denarjem, kupil zgoraj omenjeno hišo na Marijinem trgu, v kateri je odslej izvrševal svojo jerharsko obrt. Postal je s časom zelo premožen in bil 1780. tudi član zunanjega mestnega sveta. Razen svoje hiše na Marijinem trgu je imel obširne njive in travnike na Ljubljanskem polju, pristavo Bežigrad pri Sv. Krištofu z velikimi vrtovi in rastlinjakom in številne gmajnske deleže na Volarju. Leta 1783. pa je kupil tudi nekdanji jezuitski mlin na desnem bregu Ljubljaničnice v Sp. Hrušici (poznejša Zeschkova tvornica vate), v katerem so se mlele ježice in barve za njegovo jerharijo.

V Perlesovo hišo v tedanji Kapucinski ulici 11 se je najpozneje l. 1785. vselil tudi strojarski mojster *Jernej Bals*, ki se je tisto leto poročil s Perlesovo sestro Magdaleno. V hiši sta se torej izvrševala od 1785. do 1831. kar dva usnjarska obrata.

Jakob Perles je umrl 24. februarja 1796 brez otrok, star šele 57 let. V oporoki je zapisal ženi Mariji izgovorjenih 12.000 fl, prosto stanovanje v hiši in gledališko ložo v stanovskem gledališču. Balsovim otrokom in sinu svojega brata Franca, Jožefu Perlesu, roj. okoli 1786 v Celovcu, je volil užitek hiše in zemljišča v ljubljanski okolici, Jožefu Perlesu še povrh svoj mlin in svojo jerharsko pravico (*Weissgärber-Jus*). Za lastnike hiše pa je postavil otroke prvega moža svoje žene, Franca Ignaca Schlechterja.

Leto dni za Jakobom Perlesom je umrl njegov svak *Jernej Bals*, dočim je Perlesova vdova Marija živela še do leta 1805. Perlesovo jerharsko obrt je odslej vodil njegov nečak *Jožef Perles*, Balsovo strojarno pa Balsov sin *Žiga Bals*. Leta 1828. sta odkupila od Schlechterjevih otrok hišo za 13.500 fl. Čez 17 let (1845) je *Jožef Perles* prodal *Žigi Balsu* svoj delež na hiši, tako da je to leto prešla hiša v popolno last Balsovih.

Že prej (1831) je kupil *Jožef Perles* od dedičev bivšega mestnega blagajnika in pivovarinarja *Dominika Jamnika* hiši št. 52 in 53 v Slonovi ulici (pozneje št. 7 in 9) za 25.300 fl. Na dvorišču teh hiš se je nahajalo tudi poslopje stare Jamnikove pivovarne, ki je tod delovala že izza l. 1796. V dokupljene hiše je *Jožef Perles* leta 1831. preselil svoj jerharski obrt iz hiše na Marijinem trgu in ga nadaljeval nekaj časa v kolnici, odnosno v podstrežju prejšnjega žitnega skladišča na dvorišču Slonove ulice 52.

S časom pa je jerharski obrt opustil ter se lotil pivovarništva, za katero je bilo iz Jamnikovih časov še vse preskrbljeno.

Jožef Perles se je bil leta 1814. oženil z Ivano Krennerjevo, hčerko premožnega jerharja Jožefa Krennerja iz Škofje Loke, leta 1839. pa v drugič s Katarino Grundner, hčerko Jožefa Grundnerja, tvorničarja papirja na Ladiji pri Goričanah. Njegov sin iz prvega zakona Ivan Perles, rojen 2. maja 1817, ki je bil kakor oče sprva izučen jerhar, je po očetovi smrti (1858.) docela prenovil pivovarno in jo dvignil med najboljše v Ljubljani. Njegov sin Adolf Perles, rojen 17. junija 1859 je po smrti Ivana Perlesa (1887) prevzel pivovarno ter skrbel za to, da je

Lasnikova hiša l. 1933. Pogled s trimostja

Ob svetli (vzhodni) strani poteka že izgrajeno Hribarjevo nabrežje. Temna (severna) stran hiše je obrnjena na Marijin trg. Na desnem koncu hiše se vidi del Pauschinove (Kneblove) hiše št. 6 v ozki Wolfovi ulici.

ohranila svoj stari sloves. Dasi je podjetje dobro uspevalo, ga je l. 1909. prodal delniški družbi Union (naslednici Kozlerjeve pivovarne v Šiški), ki je Perlesovo pivovarno opustila.

Po odhodu Jožefa Perlesa s hiše št. 18 na Marijinem trgu je Žiga Bals izvrševal v njej samo še strojarski obrt. Vzdevek »Pri Balsu« se je hiše oprijel in se je še dolgo časa držal, ko je prešla že v druge roke. Po smrti Zige Balsa (1856) je njegov sin Jožef Bals vodil očetovo strojarno, a umrl že leta 1862. Z njegovo smrtjo preneha v hiši tudi strojarski obrt, ki je tu cvetel celih 77 let.

Hišo so podedovali Jožefa Balsa hčerki Albina in Jožefina Bals, Jožefov brat Ziga in njegova sestra Alojzija Bals, poročena z ladijskim kapetanom Konstantinom pl. Trojanovičem. Leta 1867. je odprl v tej hiši, spredaj proti Mrijinem trgu Peter Lasnik (Lassnik) gostilno z majhnim predvrtom na Ljubljani, obenem pa je preselil na vogal Marijinega trga in Gledališke (sedaj Wolfove ulice) svojo trgovino s špecerijskim, materialnim in kolonialnim blagom, ki jo je izvrševal že od l. 1856.

v Gledališki ulici 45 (danes Wolfova ulica 4). Za skladišča je uporabljal opuščene obrtne prostore nekdanje strojarne in jerharne, ki so bili tako obsežni, da se je mogel lotiti tudi prodaje na debelo. Z razvojem trgovine je izgubila gostilna na pomenu in se slednjič (1902) skrčila v zajtrkovalnico, rado posečano od vladne in kazinske gospode.

Peter Lasnik se je rodil 27. junija 1831 v Spodnji Šiški 14, kjer je imel njegov oče Blaž, poročen z Marijo Šušteršič iz Sp. Šiške, znano in dobro obiskovano gostilno »Pri raci«. Dne 23. avgusta 1858 se je poročil z Alojzijo Neudel, hčerko celjskega dimnikarja in barvarja Franceta Neudla. S procvitom svoje trgovine je naglo bogatel, pokupil večino vzhodnega pobočja na Rožniku in obširne travnike ob vznožju, slednjič pa tudi postopoma (od 1867 naprej) od Balsovih dedičev njih deleže na hiši v Gledališki ulici 18, ki je slednjič, ko je še Alojzija Trojanovič prodala svoj delež, junija 1885 v celoti prešla v njegovo last.

Dasi čisto slovenskega rodu, se je Peter Lasnik hitro ponemčil — morda pod vplivom svoje žene — in bil 1876 do 1882 eden izmed stebrov nemškega občinskega sveta, ki je v tej prehodni dobi gospodaril v Ljubljani. Od njegovih hčerk se je poročila najstarejša Marija 1882 z znanim nemškim profesorjem realke, Klemenom Proftom, Pavla pa 1890 s Karlom Hansom, notarjem v Škofji Loki. Od sinov je postal Albert artilerijski major, Rudolf tovarniški uradnik v Trstu, potem v Mariboru, Pavel pa bančni uradnik na Dunaju.

Ko je Peter Lasnik dne 10. marca 1908 umrl, so držali njegovi dediči trgovino in hišo do leta 1918. Dne 1. julija 1918 je kupil hišo Anton Pesek, od katerega je prešla 30. junija 1922 na Jadransko banko. Ta jo je dne 26. marca 1928 prodala veletrgovcu Emeriku Mayerju, ki zida sedaj na mestu stare hiše novo trgovsko palačo.

V Lasnikovi hiši dolgo časa ni bilo razen Lasnikove trgovine nobene druge trgovine ali obrti. Okoli 1883 se pojavi v prizemeljskih prostorih v Gledališki (danes Wolfovi) ulici, desno od glavnega vhoda v hišo, majhna delikatesna trgovina, v kateri je stara Mauserica prodajala svojo slovito šunko. Ko je umrla, je to trgovino prevzela okoli leta 1902. Marija Awanzo.

Okoli 1907 se je vselil v skrajni levi vogal hiše na Marijinem trgu, tam, kjer je bil pred hišo majhen, z lesenim plotom obdan predvrt, podoben Aleksander Götzl.

Šele od leta 1918., ko je hišo kupil učitelj Anton Pesek, se je poslopje močnejše izrabilo za trgovinske in obrtne namene. Predvsem je Pesek preuredil prizemlje na desno od glavnega vhoda v Wolfovi ulici za svojo (Zvezno) tiskarno, ki je tu poslovala do 1928, ko ji je nasledila »Tiskarna Slovenija«. Leta 1919. se je vselil v hišo Dominik Čebin s svojo trgovino z drvimi, premogom in koksom. Pisarno je imel v prvem nadstropju.

V preurejene lokale Lasnikove trgovine je bila nameščena leta 1919. sprva Severjeva trgovina s semení, za njo pa leta 1923. Zvezna knjigarna, ki je tu poslovala do leta 1928., ko se je preselila v Schellenburgovo ulico 7. Nazadnje je imel v teh prostorih A. Prelog svojo trgovino s pisalnimi stroji.

V nekdanji Lasnikovi zajtrkovalnici je odprla l. 1919. Ivana Janč svojo delikatesno trgovino. Ko se je preselila v Židovsko ulico 1, se je

končno vselila v te prostore Gorenjska mlekarška zadruga Naklo pri Kranju.

Ko so začeli 1928 regulirati obrežje Ljubljaniče, so odstranili ograjeni predvrt na levem vogalu Lasnikove hiše. Obenem so se pritlični prostori za tem vrtom preuredili v trgovske lokale. Njih najemniki so se hitro menjali. Zadnji čas je bila tu modna trgovina A. Perscheta, ki se je 1931. sem preselil z Mestnega trga 27.

Dr. R. Andrejka

GOSPODARSTVO ITALIJE IN POT DO AVTARKIJE

Med abesinsko vojsko in tudi še v nadaljnjem trajanju sankcij nismo mogli dobiti nobenih gospodarskih podatkov iz Italije in nismo nič prav vedeli, kako je tam. Šele v letošnjem marcu je »Credito Italiano« kot edina med italijanskimi velebankami v svojem poročilu o poteku poslovnega l. 1936. podal tudi sliko o položaju italijanskega gospodarstva, ki zasluži zato tem večjo pozornost. Pravi:

Od velikih panog italijanskega gospodarstva je poljedelstvo od motenja mednarodnih odnošajev vsled sankcij še najmanj trpelo. Z malimi izjemami je moglo vzdržati tudi nespremenjen izvoz svojih pridelkov. V nekaterih odsekih poljedelstva so sankcije pripomogle celo do večjega razmaha, ker je vlada v svrhu neodvisnosti Italije od inozemstva pospeševala njih razvoj (konoplja, lan itd.). Pač pa je neugodno vreme poljedelstvu zelo škodovalo in je bil v preteklem letu zlasti pridelek žita, vina in oliv prav slab ter se je mogel le deloma izenačiti z boljšim pridelkom koruze, krompirja, konoplje, lanu in kokonov.

Rudarstvo se je vsled sankcij zelo močno poživilo. Prav pomemben je bil dvig v produkciji premoga in železne rude in je pomagal nadomestiti inozemski uvoz. Ta razvoj se tudi letos nadaljuje. Rudarstvo gre svojo pot popolnoma po načrtu in ga kontrolirajo načrtnogospodarske organizacije.

Tudi električno gospodarstvo se je vsled sankcij nadalje krepko razvijalo. Nadomestitev inozemskega premoga z domačo elektriko je znatno napredovala. Zgrajenih je bilo mnogo produkcijskih naprav in razdelitvenih obratov.

Kovinska in strojna industrija se ni opomogla samo vsled oborožitvenih naročil, temveč so se tudi mirovna dela v veliki izmeri nadaljevala; tako omenimo javne stavbe, elektrifikacijo železnic, obnovitev železniškega materiala, gradbo in izboljšanje ladij, električne naprave in druge nove zgradbe.

Zelo velik dvig zaznamuje kemična industrija. Neštete nove izdelke, ki so jih prej morali kupiti v inozemstvu, izdelujejo sedaj v Italiji sami. Prav poseben pomen ima ona panoga kemične industrije, ki se peča z izdelovanjem sintetičnega vlaknastega blaga. Na tem polju je napredek naravnost ogromen.

Industrija živil (testenine, konzerve itd.) je trpela deloma vsled zgube inozemskih trgov, povzročene po sankcijah (zlasti občutljiva je bila

zguba angleškega trga), a je mogla nadomestiti precej velik del teh izgub z izvozom v nove italijanske kolonije.

Najbolj so sankcije zadele italijansko tekstilno industrijo, in sicer tako posredno kot neposredno. Kljub velikim dobavam za armado je domača prodaja znatno padla. Hkrati so v veliki večini odpadli inozemski trgi. Prišla je k temu še okolnost, da so morale številne industrije prilagoditi v veliki hitrici svoje obrate domačim vlaknastim snovem, kar je zahtevalo mnogo žrtev na času in denarju. Priznati se pa mora, da so mogli obrati tekstilne industrije na občudovanja vreden način te težave premagati. Z največjo vnemo in uspehom je tekstilna industrija po ukinitvi sankcij zopet pričela pridobivati izgubljene inozemske trge, pri čemer ji je pač tudi podvrednotenje lire kar najizdatneje pomagalo.

Stavbna obrt je precej trpela vsled omejitve zasebnega stavbnega delovanja, ki je postala potrebna vsled vojnega gospodarstva. Izenačenje upa dobiti ta obrt v novih kolonijah.

Ostale industrijske panoge so vsled sankcij več ali manj trpele; zdi se pa, da je večji del od njih izšel iz skušnje l. 1936. brez prevelike škode.

Velike izgube je utrpel seveda transportni promet in posebno še plovba, ker so se trgovski stiki vsled sankcij prekinili. Ta izguba se je mogla le deloma popraviti z intenzivnejšim delovanjem v kolonialnem prometu. Italijansko plovbo so sedaj reorganizirali čisto na novo, o čemer je »Trgovski Tovariš« pred kratkim že poročal.

Zelo težke izgube je imela trgovina; in sicer zunanja trgovina vsled sankcij Društva narodov, notranja pa vsled rastočega podržavljenja številnih sektorjev gospodarstva, zlasti pri žitu in pri sirovinah. Čeprav se je z ukinjenjem sankcij delovanje trgovine zopet nekoliko razširilo, je bila pa na drugi strani vsled strogega nadzorovanja cen po podvrednotenju lire možnost zaslužka v trgovini na novo pristrižena.

Kreditni zavodi so zasebnemu gospodarstvu pomagali po svojih močeh, da je prešlo preko nešteti težav leta 1936. Na drugi strani so pa podali tudi državi možnost, da je zadostila izrednim finančnim zahtevam vojnega gospodarstva. Sedaj ko je abesinska afera končana, se bo mogla zasebna prihranjena glavnicca zopet posvetiti mirovnemu gospodarstvu. Prilagoditev vrednote na blok dolarja, funta in franka je dala italijanskemu gospodarstvu možnost, da je zopet navezalo svoje izgubljene zunanje trgovske stike. Cene doma so vsled tega le prav malo narasle in stroški življenja so se le neznatno dvignili.

Vobče se more torej reči, da se je italijansko gospodarstvo, ki je bilo v prvi polovici leta 1936. čisto v službi vojskovanja, pričelo v drugi polovici zopet obračati k mirovnemu gospodarstvu. Ponehanje strogega načrtnega gospodarstva bo pa možno le prav polagoma. Zasebna iniciativa, ki je v ospredju vsakega gospodarskega delovanja naroda, bo popolnoma zopet obnovljena, seveda pa pod vrhovnim nadzorstvom korporativne države.

Tako pravi poročilo banke »Credito Italiano«.

*

Vemo, da je Italija zelo navezana na uvoz živine. Rimsko poljedelsko ministrstvo tudi podatkov o trgovini z živino v letih 1935. in 1936. iz gospodarsko-političnih razlogov ni objavljalo in jih je objavilo šele na koncu letošnjega aprila. So že zato posebno zanimivi, ker se zrealijo v njih

spremembe, ki so jih v italijanski zunanji trgovini z živino povzročile sankcije. Uvoz goveje živine se je v zadnjih treh letih takole razvijal — leto 1934. je bilo zadnje leto z razmeroma prostim gospodarstvom:

Uvoz goveje živine v Italijo	1934	1935	1936
Skupno	141.257	93.441	60.963
Iz Jugoslavije	49.602	25.109	5.767
Iz Ogrske	50.608	45.440	50.197
Iz Romunije	16.926	11.947	26
Iz Avstrije	2.540	1.695	1.230
Iz Poljske	982	525	33

V teku dveh let je uvoz goveje živine v Italijo padel več kot na polovico stanja iz leta 1934. Ogrska je ostala prvi dobavitelj, dočim so druge dežele, ki so morale sankcije izvajati, kot dobaviteljice skoraj izginile. Naš jugoslovanski delež je padel že v prvem letu za 50 odstotkov, kaj šele potem! Romunija je v vsem lanskem letu prodala v Italijo 26 glav goveje živine! Še bolj je padel italijanski uvoz perutnine, od 138.000 stotov (samo živa perutnina) v letu 1934. na 87.000 v letu 1935. in le 14.000 v letu 1936. Jugoslavija je bila prej glavna dobaviteljica in je prodala leta 1934. 97.000 stotov, leta 1935. je padel njen izvoz na 54.000 stotov in lani na 1866. A letos se je vse popravilo in je že samo mesečni izvoz večji kot je bil ves lanski. Sedaj, ko so se trgovski stiki z Italijo obnovili, obstoji upanje, da bo Jugoslavija zadobila zopet prejšnje mesto kot dobaviteljica živine za Italijo.

Dočim so bile v času sankcij in tudi še pozneje cene živine v Italiji fiksirane, je bil v sredi letošnjega aprila zopet vpostavljen prosti trg. Le nekaj je še omejitvev, tičočih se prodaje mesa, ki pa na pravo oblikovanje trga nič ne vplivajo.

Vlada dela tudi še druge poskuse in hoče zlasti v goratih krajih živinorejo zopet dvigniti. Pomagajo ji pri tem razne organizacije, a tudi kreditni zavodi. Če se bodo poskusi, da bi postala živina boljša in težja, obnesli, je pa treba še počakati.

*

Omenili smo kreditne zavode. In dobro je, da si ogledamo tudi glavnični gibanje v moderni Italiji. Vlada ni stare oblike gospodarskega udejstvovanja v okviru delniške družbe nič spremenila. Obratno, posredno in neposredno je tvorbo delniških družb še pospeševala ter je znižala najnižjo glavnico deloma tudi na 5.000 lir in še od teh je bilo treba vplačati v gotovini samo eno tretjino. Delniške družbe so bile deležne tudi še drugih ugodnosti, zlasti davčnih. S tem je bila omogočena tudi ona oblika delniške družbe, ko ima ena oseba vse delnice v rokah in ki jo v Italiji pogosto nahajamo, čeprav je v delniškem pravu določeno, da pri delniških družbah nikdar ne smejo biti vse delnice v eni roki.

Oblika »družbe z omejeno zavezo«, ki je po svetovni vojski z zasedbo bivših avstrijskih dežel prešla v italijansko civilno pravo in od katere so si precej obetali, se pa doslej v Italiji ni mogla uveljaviti.

Gospodarsko udejstvovanje se vrši v Italiji torej bistveno v obliki delniške družbe; zato moremo s pomočjo statističnih podatkov, ki jih priobča državna zveza italijanskih delniških družb in ki jih imamo tudi že za leti 1935. in 1936., slediti glavničnemu gibanju italijanskega gospodarstva, ki je precej identično s konjunktornim gibanjem.

Vidimo pri tem, da je kljub vojski v Abesiniji in kljub sankcijam italijansko gospodarstvo v zadnjih dveh letih prav za prav malo trpelo in da si je v preteklem letu celó nekoliko opomoglo. Najbolj jasno nam to pokaže seznam o gibanju glavnice v zadnjih petih letih; za prejšnja leta žal nimamo podatkov.

Konec leta	Število deln. družb	Delniška glavnica
1932.	16.277	49.650,590.000 lir
1933.	17.375	47.782,301.000 lir
1934.	18.735	44.319,590.000 lir
1935.	19.228	44.095,092.000 lir
1936.	19.353	44.805,429.000 lir

Število delniških družb se je v zadnjih letih, baš vsled danih njim ugodnosti, neprestano množilo, čeprav je delniška glavnica do predlanskega leta padala. Šele leta 1936. se je nova tvorba delniške glavnice zopet skromno pojavila.

Največje zgube v preteklem letu zaznamujejo banke in drugi finančni zavodi. To je oni živec italijanskega gospodarstva, ki je še najbolj občutljiv. Bančne delniške družbe, ki so leta 1932. pri številu 296 razpolagale z delniško glavnico 3.230,621.000 lir, so imele na koncu l. 1935. le še 2.879,557.000 lir in na koncu leta 1936. še manj, 2.734,248.000 lir; hkrati je njih število padlo leta 1934. na 263, leta 1935. na 235 in leta 1936. na 223. Pri drugih finančnih zavodih je padla glavnica celó od 4.411,542.000 lir v letu 1932. na 2.128,441.000 lir na koncu leta 1935. in 1.946,632.000 lir na koncu leta 1936.; istočasno se je število družb skrčilo od 161 na 145 in 136.

Največ glavnice je v Italiji investirane v električnih družbah, ki so tudi dobo krize razmeroma dobro prenesle: na koncu l. 1932. je znašala njih glavnica 10.545,206.000 lir, je padla do konca leta 1933. na 9.278,217.000 lir, a se je nato njih finančni položaj zopet zboljšal ter je znašala glavnica na koncu leta 1935. 9.786,104.000 lir ter na koncu l. 1936. 9.643,918.000 lir. Daleč zadaj koraka kot glavnično močna gospodarska panoga mestna posest imobilij, v kateri je bilo na koncu preteklega leta investiranih 3.580,295.000 lir proti 3.487,686.000 in 3.222 milij. 646.000 liram na koncu let 1935. in 1932. Tu vidimo celó, da se glavnica ni nič zmanjšala, temveč da je še narasla. Isto velja tudi za poljedelsko posest nepremičnin, ki nastopa, kar je značilno, v Italiji prav rada v obliki delniške družbe. Tukaj je narasla glavnica od 633,062.000 v letu 1932. na 771,145.000 in 820,160.000 na koncu let 1935. in 1936. Mnogo novih investicij se je izvršilo v zadnjem času v kemični industriji; leta 1932. je znašala glavnica 2.513,204.000 lir, je padla sicer v letu 1935. na 2.393,677.000 lir, a je narasla lani na 2.854,686.000 lir. Slabo se pa godi slej ko prej plovbi, ki je izkazala leta 1932. delniško glavnico 2.561,459.000 lir, leta 1935. samo še 1.809,509.000 in lani le še 1.710,755.000 lir. Ta skrčitveni proces tudi danes še ni končan.

Velik napredek zaznamuje rudarstvo, kar pač ni nič novega. Leta 1932. je imelo 1.562,228.000 lir investirane glavnice, leta 1935. po kratkem padcu 1.569,955.000 lir, lani pa 1.843,988.000 lir. Tudi kovinska industrija je ne glede na krizo napredovala; odnosne številke so: 1.392,084.000 lir, 1.497,949.000 in 1.668,172.000 lir. V strojni industriji se pa o kakšnem napredku ne more govoriti; l. 1932. je

glavnica naznačena z 1.828,699.000 lirami, l. 1935. z 1.650,759.000 in l. 1936. z 1.678,404.000 lirami.

Predaleč bi prišli, če bi hoteli navesti vse primerjajoče številke tudi še za ostale industrije. Naj navedemo za nekatere najvažnejše panoge številke od konca l. 1936., pri čemer zaradi pregleda še enkrat omenimo banke, plovbo itd.

Konec leta 1936.	Število tvrdk	Delniška glavnica v lirah
Električna industrija	377	9.643,918.000
Mestne nepremičnine	4.246	3.580,295.000
Kemična industrija	855	2.854,686.000
Banke	223	2.734,248.000
Finančni zavodi	136	1.946,632.000
Rudarstvo	147	1.843,988.000
Plovba	155	1.710,755.000
Strojna industrija	813	1.678,404.000
Kovinska industrija	151	1.668,172.000
Trgovske družbe	3.173	1.236,911.000
Bombažna industrija	307	1.253,817.000
Avtomobilna industrija	187	826,082.000
Poljedelske nepremičnine	633	820,160.000
Zavarovalne družbe	79	805,360.000
Industrija umetnih vlaken	22	743,684.000
Železnice	108	661,877.000
Stavbne družbe	679	671,026.000
Plinarne	58	590,045.000
Sladkorna industrija	17	587,325.000
Telefonske družbe	7	585,900.000
Vodne naprave	99	519,522.000
Mlinska industrija	289	505,726.000
Cementna industrija	151	429,413.000
Elektroindustrija	148	419,947.000
Papirna industrija	156	414,338.000
Vinska in likerna industrija	156	384,405.000
Hotelska industrija	480	376,277.000
Volnena industrija	93	386,813.000
Transportna obrt	268	344,734.000
Lesna industrija	273	207,273.000
Steklena industrija	89	221,373.000
Industrija ličnega vlakna	59	226,194.000
Cestne železnice	64	219,505.000
Oljni mlini	48	184,540.000
Konservna industrija	205	198,948.000
Opekarne	208	151,665.000
Tkalnica svile	57	143,522.000
Predilnice svile	64	122,044.000
Marmorna industrija	222	152,358.000
Keramična industrija	68	115,793.000
Mlečna industrija	128	122,433.000
Gledališča in kini	305	111,811.000
Slaščičarska industrija	122	108,361.000

Konec leta 1936.	Število tvrdk	Delniška glavnicica v lirah
Avtotransporti	404	111,339.000
Pivovarnice	128	151,670.000
Založniška obrt	179	125,635.000

Ostale industrijske panoge razpolagajo z glavnico pod 100 milijonov lir. A ravno pri teh manjših panogah je tvorba glavnice v zadnjem letu zelo narasla. Med njimi omenimo strojarsko industrijo, oblačilno industrijo, industrijo za predelovanje rib itd.

Vobče je leto 1936. prineslo zboljšanje gospodarstva. Najobčutnejše točke so banke, kreditni zavodi in plovba. Tu je država v veliki meri nadomestila zasebno iniciativo. To se more reči tudi o časnikarski obrti, ki se je lani razmeroma močno skrčila; število obratov je padlo od 165 na 146, glavnicica pa od 86,594.000 na 77,108.000 lir. Večina italijanskih časopisov bi danes brez državne pomoči najbrž ne mogla več obstojati.

*

Po dveh letih vojne priprave, vojne same, sankcij in njih posledic, se skuša italijanska zunanja trgovina zopet prilagoditi ustroju, ki ga je imela pred tem časom. Vsled podvrednotenja lire so se številke vrednosti sicer nekoliko spremenile, vendar pa nimamo zadostnega primerjalnega materiala, da bi mogli izračunati, v koliko se je tudi obseg spremenil. Tu bomo podali najprvo nekoliko pregleda o vrednosti italijanske zunanje trgovine ne glede na podvrednotenje lire, v milijonih lir.

Leto	Uvoz	Izvoz	Pasivnost
1933	7.413	5.974	1.439
1934	7.175	5.224	1.951
1935	7.790	5.238	2.552
1936	5.994	5.454	540
januar—maj 1936	2.302	1.603	699
januar—maj 1937	5.504	4.089	1.415

Zelo pasivno je bilo leto 1935. To gre na rovaš skrbne založbe s sirovinami (premog, volna, bombaž, les, kože itd.), ki so bile potrebne za vojskovanje. Lani se je Italiji posrečilo, da je vrzel pasivnosti skoraj popolnoma zamašila, letos je pa lanska izredno slaba letina pognala pasivnost zopet navzgor; dočim je na primer kupila Italija v dobi od januarja do maja 1936 za 84 milij. lir pšenice, jo je morala kupiti letos v istih mesecih za 947 milijonov! Prej so bile na prvem mestu uvoza tekstilne surovine, sedaj je pšenica; nato pridejo premog, železo, petrolej, les, kože itd. Izvozili so pa letos v januarju—maju za 1 milijardo lir tekstilij, za 900 milijonov lir južnega sadja, olja, vina, riža, konoplje, za 152 milijonov lir avtomobilov itd.

V zunanji trgovini Italije je Nemčija daleko na prvem mestu; sledijo U. S. A., Argentina, Avstrija, Ogrska itd. Podamo pregled za mesece januar—maj let 1936 in 1937 v milijonih lir:

Država	Uvoz		Izvoz	
	1936	1937	1936	1937
Nemčija	603	369	931	576
U. S. A.	338	148	593	322
Argentina	92	48	567	116

Država	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz
	1936		1937	
Avstrija	149	75	265	105
Ogrska	94	46	221	83
Brit. Indija	41	—	171	40
Francija	59	8	168	199
Romunija	79	—	157	43
Vel. Britanija	23	2	140	250
Švica	81	98	110	196
Egipet	23	1	107	96
Jugoslavija	14	1	90	92

Kako se poznajo sankcije v preteklem letu! Poglejmo Britansko Indijo, Francijo, Romunijo, Veliko Britanijo, Egipet, Jugoslavijo! Švica se je kmalu od sankcij odvrnila in ima zato tudi lani visoke postavke. Vrsta navedenih držav se razloži sama na sebi, s čimer si lahko razlagamo tudi odlično mesto Argentine (pšenica, kakor smo prej videli). Pri Avstriji in Ogrski se pozna vpliv rimskih protokolov, pri Jugoslaviji pa vpliv nove trgovske pogodbe od 26. marca t. l.

*

Če damo za podlago c e n letu 1934. številko 100, dobimo za poznejšo dobo dosti večje številke. Pri tem moramo vedeti, da je bila lira podvrednotena 5. oktobra 1936, in sicer za ca. 41 odstotkov.

Indeksi	Leto 1935	Sept. 1936	Maj 1937
Skupni indeks	110'1	124'0	141'1
Sirovine: mineralne	116'6	127'9	169'3
rastlinske	119'8	137'1	156'0
živalske	105'1	129'6	151'6
Fabrikati: mineralni	102'1	116'9	129'2
rastlinski in živalski	106'2	128'8	154'3
Zivila: rastlinska	111'7	112'9	120'5
živalska	108'7	127'1	136'9

Iz gornjih številkih izhaja, da je »podvrednoten dobiček« praktično že prekoračen od gibanja cen. Gibanje cen se pa še ni ustavilo. Cene, ki jih uradno določajo, predvidevajo še vedno novo povišanje. Nekoliko se je pomagalo delavcem in nameščencem industrije s tem, da so jim mezde povišali povprečno za 12 odstotkov, čemur je pozneje sledilo zvišanje uradniških plač povprečno za 8 odstotkov. A to je še zmeraj malo, če pogledamo gornje indekse, in vsebuje gibanje vrhu tega še zmeraj tendenco po novem zvišanju cen.

*

Italija je za ustvaritev svojega imperija zahtevala od naroda žrtev, in jih bo še. Saj smo videli, koliko so se cene povišale, koliko pa mezde in plače. Zato je treba nekaj narediti, treba je sirovine nadomestiti. 15. maja letos je Mussolini v govoru pred narodno zbornico korporacij, ki bo pozneje zavzela mesto sedanjega parlamenta, jasno in odločno odklonil nasvete, naj bi se Italija odrekla politiki avtarkije; »Italija se ne mara v slučaju vojske izročiti milosti onih, ki imajo vse, kar je za vojskovanje potrebno.« In res se Italija sedaj s pospešeno naglico

na vso moč trudi, da bi vrzeli v preskrbi s potrebnim blagom po možnosti zamašila.

Produkcija premoga znaša danes samo dvanajstinko do petnajstinko porabe; z intenzivnejšo uporabo premogovnikov v Istri in na Sardiniji jo hočejo dvigniti na četrtno ali celo na tretjino porabe. Vodna moč je izkoriščena s ca. 35% in je tu notri še velika bodočnost. Novo ustanovljena študijska družba študira način, da bi iz premoga napravila bencin in mazilno olje, ter upajo, da se bo na koncu leta 1938. Italija v tem oziru lahko sama preskrbovala. Produkcija železne rude je narasla od 550.000 ton l. 1935. na 900.000 ton leta 1936. in naj pride letos na 1.100.000 ton. Nova manganova najdišča bodo pričeli izkoriščati na Sardiniji, v Alpah dobivajo v višini 2.000 m kljub največjim težkočam sedaj nikelj. Neugodne so razmere v preskrbi z bakrom; zato je produkcijsko zvišanje aluminija posebno važno (l. 1929.: 7.400 ton, l. 1936.: 15.900 ton), in ker je boksita dosti, računijo z bodočo letno aluminijsko produkcijo 40.000 ton. Produkcija volne in bombaža je v Italiji komaj omembe vredna; pomagajo si z izredno povečano produkcijo umetne svile (v 7 letih od 32.200 ton na 88.700 ton), produkcijo mlečne volne (lanital), z novim načinom za prejo prav kratkih vlaken (sniafiocca) in s povečano uporabo konoplje; zato je Mussolini ugotovil, da je »narodna pletenina dosežena«. V koliko bo vse to moglo nadomestiti bombaž in volno, se pa še ne ve. V svrhu priprav za izdelovanje sintetičnega gumija so ustanovili skupaj z znano tvrdko Pirelli poldržavno študijsko družbo. Avtarkija v preskrbi z živili pri slabih letinah odpove; tudi v preskrbi z mesom in mastjo (glej veliko naraščanje cen v gornji tabeli) obstojijo še velike vrzeli, ki jih pa tudi hočejo zamašiti.

Sredstvo, ki se ga poslužuje Italija pri svoji politiki avtarkije, je korporativni sistem gospodarstva, ki vključi vsakega podjetnika in vsakega delavca. K njegovim pravilom spada priznanje zasebne iniciative; država poseže le tedaj vmes, če ta iniciativa odpove ali pa če nastopi posebna zahteva državne brambe. Pred kratkim so »Zavod za gospodarsko izgradbo« spremenili v stalen urad; 24. junija t. l. sprejeti zakon je stopil v veljavo že 26. junija t. l. S pomočjo tega zavoda si zagotovi država merodajni vpliv v gotovih industrijskih panogah, dočim ostane 49% v zasebni lasti. Ta zavod je med drugim že prevzel ladjedelniško industrijo in poštane sedaj večinski lastnik neke družbe, ki jo bodo na novo ustanovili z glavnico 900 milijonov lir in na katero bodo prenesli delnice štirih plavžev. Pridenemo še, da se vrši novo gospodarsko delo v Vzhodni Afriki načrtoma ob bistveni udeležbi in predvsem ob obsežni kontroli države. Tako imamo zaokroženo sliko italijanskega avtarkičnega stremljenja. Prepričani so, da bo to stremljenje imelo uspeh.

Pri razmotrivanju o gospodarstvu Italije ne smemo pozabiti še dveh točk: dotekanje denarja, ki ga pošiljajo italijanski delavci in podjetniki domov, od vsepovsod po svetu, v prvi vrsti iz U. S. A. in sedaj tudi že iz Abesinije; tujski promet, ki je bil v času sankcij na globinski točki, a si je potem hitro opomogel in ki je zlasti po podvrednotenju lire zadobil neverjeten razmah.

Dr. V. Šarabon

SOCIALNO EKONOMSKI INSTITUT V LJUBLJANI

Z mnogo strani se upravičeno sliši kritika, da se premalo zanimamo za naše gospodarske in socialne razmere. Dočim smo v leposlovju Slovenci še precej na dobrem, je v tem oziru slabše v znanstveni literaturi. Mnogo je sicer delavcev na tem polju, toda nekatere panoge so več ali manj zanemarjene. To velja posebno za raziskovanje naših domačih problemov na gospodarskem in socialnem polju. Toda študij vseh teh vprašanj ni potreben le s stališča znanosti, ampak tudi radi tega, ker na teh temeljih počiva vse narodno delo in življenje. Zaradi tega nam more le dobra slika gospodarskega in socialnega stanja dati pravo sliko osnov našega narodnega življenja, še bolj pa nam taka podlaga omogoča vodstvo praktične gospodarske in socialne politike. Da so za pametno gospodarsko politiko potrebne osnove poznanja razmer in razvojnih smernic, je jasno vsakomur. Marsikaj bi bilo v naši gospodarski in socialni politiki drugače, če bi imeli dobro sliko stanja in razvojnih smernic. Na taki podlagi bi se lahko vodila smotrena politika. Doslej smo se le bolj zanašali na zdrav čut in na glasne klice nekaterih gospodarskih slojev, ki so znali svoje zahteve več ali manj uveljaviti. Posebno velja to glede politike javnih del, kjer bomo morali, če hočemo dobiti v resnici ono, kar najbolj potrebujemo, vsako našo zahtevo podpreti ne le s političnimi in sličnimi argumenti, ampak tudi s strokovno utemeljitvijo, ki bo prenesla vsako kritiko. Zaradi te tako nujne potrebe moramo toplo pozdraviti osnovanje instituta za raziskovanje socialnih in gospodarskih vprašanj. Žal se kaže za ta institut premalo zanimanja, saj je od 63 povabljenih gospodov do dne, ko to pišemo, pristopilo le 38 članov, želeti pa bi bilo, da bi se vsi povabljeni in še marsikdo drug odzval vabilu, da če že drugega ne, dokumentirajo vsaj upravičenost obstoja in delovanja takega zavoda.

Ustanovni občni zbor instituta je bil letos dne 30. junija. Za predsednika je bil izvoljen znani naš piseč narodnogospodarskih del vseučiliški profesor dr. Andrej Gosar, za tajnika pa marljivi tajnik Delavske zbornice Filip Uratnik. Vpisnina in članarina sta malenkostni.

Naloga zavoda

Raziskovanje razmer v našem gospodarstvu naj se vrši s treh vidikov:

1. Potrebno je preiskati zgodovinski razvoj našega gospodarstva v naši bližnji, pa tudi oddaljenejši preteklosti, ker je tako znanje potrebno za razumevanje sedanjih osnov in stanja našega gospodarstva.

2. Zbrati je treba vse podatke za čim popolnejšo sliko naših gospodarskih in socialnih razmer. Najlažje bi se to doseglo tako, da bi obdelali v monografijah posamezne panoge našega gospodarskega in socialnega udejstvovanja, za kar bo potrebno posebno veliko statističnega gradiva, ki je danes nepopolno.

3. Ugotoviti je treba, kakšno vlogo igra naše domače gospodarstvo v sklopu gospodarstva naše države, kakšne so razvojne smernice drugod, potem pa tudi pogledati v veliki svet, da vidimo razmerje našega slovenskega in jugoslovanskega gospodarstva do svetovnega gospodarstva in njegovih vprašanj.

4. Na podlagi teh ugotovitev in opisov bo treba raziskati razvojne smernice pri nas, v ostali državi in v svetu, da vidimo, v katerih panogah

bomo napredovali, kje se nam obeta nazadovanje. Vse to ima prav posebno velik praktičen pomen ker bo to podlaga za dajanje smernic za vse naše gospodarstvo in bo dobila naša gospodarska in socialna politika zanesljivo znanstveno osnovo, brez katere drugod ne delajo nikjer več.

Nemogoče je n. pr. danes govoriti o politiki javnih del in le naštevati potrebna javna dela. Za vsa javna dela je treba znanstvene utemeljitve, ta znanstvena utemeljitev pa bo dala že sama ob sebi tudi prvenstveni red vseh javnih del, katerega bi bilo treba dosledno povsod zahtevati in zastopati. Gotovo bi slovenska parlamentarna delegacija mogla marsikatero našo zahtevo podpreti vse drugače, če bi imela na razpolago vse potrebno gradivo, ki ga doslej nima. Mnogo več praktičnih uspehov bi se dalo doseči na ta način.

Kot smo že omenili, je zato potrebno dati popolno sliko sedanjega stanja, za kar bo moralo delati na desetine posameznikov in institucij. Za tako delo je potrebna tudi znatna knjižnica, katere danes za gospodarske stvari nimamo. Gradivo, ki ga imajo knjižnice posameznih institucij in interesentov, bi bilo treba nekako osredotočiti, kakor tudi stremeti za sistematično povečanje obsega takih naših knjižnic. Pri tem bi se lahko marsikaj prihranilo, če bi obstojal n. pr. skupni katalog vseh del v posameznih knjižnicah, ki so na razpolago, in če bi se knjige naročale dogovorno, tako da bi posamezniki ali institucije sporočali zavodu, kaj vse mislijo naročiti, oz. so naročili. To vprašanje bo posebno aktualno, ko se preseli vseučiliška knjižnica v nove prostore in bi bilo dobro, če se poskrbi za povečanje števila narodnogospodarskih, statističnih in socialnih del v njej.

Končno je še važno vprašanje objavljanja nabranega gradiva in raziskavanj. Zaradi maloštevilnosti je vedno težje objavljati posamezna dela o naših gospodarskih in socialnih problemih, ki recimo ne spadajo v okvir kakšne organizacije ali zavoda. Da so pa taka dela potrebna je nedvomno, in veliko delo bi zavod izvršil baš z izdajo takih pregledov našega gospodarskega stanja, razvojnih smernic in preteklosti. Za vse to so seveda potrebna tudi znatna sredstva in bi se ne smeli ustrašiti stroškov, ker bi imeli vselej posredne in neposredne koristi od takih del.

Program dela je velik, delavec malo. Če pojde delo organizirano naprej, upamo, da smo s Socialnoekonomskim institutom dobili ustanovo, ki bo izpopolnila marsikatero vrzel v naši strokovni literaturi in dajala dragocene smernice in nasvete za nadaljno delo na drugih poljih narodnega udejstvovanja.

ZNAMENITI SLOVENSKI TRGOVCI*

3.

Jožef Premrou

Dne 19. aprila t. l. je v Gradcu umrl eden naših najuglednejših trgovcev z lesom, ki se je povzpел iz majhnih začetkov do zavidljive višine. Zibelka mu je tekla na Notranjskem v Martinjaku pri Cerknici, kjer je Josip Premrou dne 9. marca 1863 zagledal luč sveta.

* Prim.: Trgovski Tovariš 1936, št. 8/9, str. 135—9 (Souvani) in 1936, št. 11, str. 194—7 (Miha Staré).

Po dovršeni trgovski šoli v Mariboru je Premrou stopil leta 1883. na Reki v službo lesne tvrdke Metzels, kjer je ostal 6 let, leta 1890. pa je z Josipom Ružičko ustanovil na Reki lesno tvrdko Premrou & Ružička, a se je že leta 1893. razšel z Ružičko ter osnoval lastno tvrdko »J. Premrou, trgovina in izvoz lesa«, protokolirano na Reki in Sušaku, ki posluje, osredotočena od 1922. na Sušak, že 44. leto.

Josip Premrou je začel leta 1896. racionalno izkoriščati gozdove Gorskega kotara, kjer je kupil od tvrdke Feliks Neuberger parno žago v Jasenku. Isto leto je zgradil parno žago v Cigleniku v Slavoniji, kjer je odslej eksploatiral hrastove gozdove barona Turkovića. Svoje poslovne zveze je s časom razširil razen po Jugoslaviji še v Italijo, Anglijo, Holandsko in Južno Ameriko in odprl pot našemu lesu v južno Francosko, Tunis in Alžir, v novejšem času (1928.) tudi še v Španijo in (1930.) v Nemčijo.

Po svojih trgovskih uspehih je tvrdka dobila takó vodilno vlogo, da je bil Premrou izvoljen za predsednika reške Trgovske in industrijske zbornice, pozneje pa za njenega podpredsednika, kar je ostal do leta 1919.

Bil je tudi med ustanovitelji Reške borze in nje dolgoletni predsednik, nadalje cenzor Avstro-ogrske banke na Reki itd. Poleg svojega podjetja je osnoval na Reki vrsto gospodarskih in socialnih ustanov, tako zavod Fondiaria, Predjemno in posojilno društvo (»Consorzio di anticipazioni e prestiti«) in »Pučko banko«. Bil je tudi eden glavnih delničarjev reške Delniške tiskarne, v kateri se je od 1905.—1914. tiskal Supilov »Novi list«.

Na Sušaku je ustanovil delniško družbo za električno razsvetljavo »Elektra«, ki je pod njegovim vodstvom izvrstno delovala, dokler ni leta 1935. prešla v roke sušaške občine. Po njegovih pobudi se je na Sušaku osnovalo »Privredno vječe za Hrvatsko primorje«, leta 1923. pa »Savez industrijalaca i trgovaca šumskim proizvodima«, ki mu je bil dolga leta predsednik. Bil je tudi svetnik Trgovsko-industrijske zbornice v Senju do njene združitve z zagrebško zbornico. Leta 1923. je postal častni konzul Nemške države na Sušaku.

Premrou je rad podpiral vsa slovanska društva in stremljenja na Reki in Sušaku, kot predsednik »Fonda za narodno prosvječevanje« na Sušaku pa je izdejstvoval, da se je sezidal med 1936.—1937. v Skradu dom za siromašno in zaostalo deco Sušaka in okolice. Iz zakona z Rečanko Heleno Pakurić so se mu rodili 4 sinovi, od katerih je Vladimir generalni ravnatelj »Dioničkov društva za eksploatacijo drva« v Zagrebu in gozdni veleposestnik v Sušici pri Vrbovskem v Gorskem kotaru, sinova ing. Josip in Ivica nadaljujeta očetovo tvrdko, sin M. dr. Milan pa je zdravnik na Sušaku.

Ob svoji smrti je Josip zapustil večmilijonsko premoženje. Rodbina je v počastitev njegovega spomina določila znatno vsoto 200.000 din za dobrodelne namene, med drugimi tudi 10.000 din za šolo v Premrovi rojstni vasi Martinjaku.

R. A.

SVETOVNO GOSPODARSTVO

Skoraj povsod na svetu se je razmah gospodarstva, ki je bil značilen za preteklo leto, v prvem letošnjem četrtletju krepko nadaljeval. Nemški statistični državni urad je izdal z naslovom »Die Weltwirtschaft Mitte 1937« posebno prilogo k reviji »Wirtschaft und

Statistik«, kjer se obravnava gospodarski razvoj v 54 državah, na katere pride 90 do 95% vse svetovne trgovine, in se ugotavlja, da je bil v prvem letošnjem četrtletju položaj nepovoljen samo v petih državah: Francija, Palestina, Bolivija, Ecuador, Paraguay. Industrijska produkcija je pogosto znatno nadkrilila predkrizno stanje, zaposlenost se je nadalje pomnožila, brezposelnost je nadalje padla. Vseeno je bilo pa število brezposelnih na vsem svetu približno dvakrat tako visoko kot pred krizo. Število brezposelnih znaša sedaj okoli 16 milijonov. Vedeti pa moramo, da se število ljudi pomnoži na svetu letno za ca 20 milijonov; če gledamo torej na število delovnih rok, je množica zaposlenih skoraj tako velika kot je bila l. 1929, v mnogih deželah še večja.

Svoj poseben izraz ima splošno poživljenje svetovnega gospodarstva v močno pomnoženi svetovni trgovini, ki je bila v prvem letošnjem četrtletju po obsegu za deset odstotkov večja kot v prvem lanskem četrtletju, po vrednosti pa za 20 odstotkov. Navzgor gibanje v glavnih industrijskih deželah, ki se je s težavo in pogosto s sodelovanjem velikih državnih sredstev pričelo pred par leti, je krepko potegnilo sedaj za seboj tudi dežele surovin. Cene surovin, posebno še agrarnih surovin, so še močnejše narasle kot cene fabrikatov. Razlika v cenah, ki je bila eden najvažnejših vzrokov svetovne agrarne krize, je ponehala; in napredujoče ozdravljenje poljedelstva, zlasti izvenevropskega, je eden prvih in najznačilnejših znakov v sedanji sliki svetovnega gospodarstva.

Nevarnost, da bi se sedanjí razvoj poslabšal, je majhna. Sicer se nekatere napetosti ne dajo prikriti; najvažnejša je dobila svoj izraz v hudem padcu surovinskih cen v aprilu, v padcu tečajev na mednarodnih efektivnih trgih, v tesnobi, ki jo je povzročil neprestani preveliki dotok zlata v anglosaških državah, in pa v delavskih konfliktih v Zedinjenih državah in v Angliji. Nerazjasnjene razmere v Franciji ostanejo morda še nadalje činitelj motenja, a pospešujoče sile svetovnega gospodarskega razmaha se še niso izčrpale. Angleško gospodarstvo ima trdno oporo v oboroževanju, ameriško gospodarstvo razpolaga še z močnimi investicijskimi rezervami. Ker sta ti dve narodni gospodarstvi v svetovnem gospodarstvu merodajni, je zaenkrat zagotovljeno nadaljevanje razmaha tudi v večini drugih držav.

*

Prav zadnje dni, ko smo imeli gornje poročilo že spisano, je izšla še ena številka imenovanega statističnega urada, ki se dotakne tudi že drugega letošnjega četrtletja. Pravi, da je industrijska produkcija v Nemčiji, Angliji in Japonski visoko nad predkriznim maksimum in da zadene v mnogih produkcijjskih panogah na meje, stavljene ji od obratne kapacitete in delovnih rezerv. V U. S. A. sta produkcija in zaposlenost v najvažnejših industrijskih vrstah dosegle višek iz leta 1929. ter sta ga deloma tudi prekoračile, posebno v velikih industrijah konsumnega blaga.

Če pregledamo statistiko, vidimo pri Estonski s 138.6 (1929 = 100) največji razmah industrije, sledijo: Južnoafriška Unija 128.6, Japonska 119.6, Švedska 111.8, Anglija 111.4, Latvija 110.5, Nemčija 106.7. V drugih deželah je zaposlenost še vedno manjša kot je bila l. 1929. Glede nadaljnjega pokreta pravi Statistični urad: Materialni osnovni pogoji dovoljujejo v vseh vodečih deželah dobro napredovanje na dosedanji črti.

Vrhu tega je sigurnost vsega sistema svetovnega gospodarstva mnogo jačja kot je bila prej; kajti eno najnevarnejših motilnih središč je toliko obkroženo, da more komaj še pomeniti nevarnost, čeprav še ni popolnoma odstranjeno. To je temeljna sprememba na polju mednarodnega z a d o l - ž e n j a in mednarodnega glavničnega prometa. Babilonski stolp političnih dolgov se je zrušil sam v sebi, in s tem je svet rešen more, ki je krizo tako zelo postrila. Ne manj važen je preokret na polju komercialnega zadolženja. Kot eno najmočnejših zagotovil sedanjega navzgornega razvoja v svetovnem gospodarstvu se more označiti dejstvo, da svetovno zadolženje ne raste, temveč da pada. Kratkoročni krediti so danes, ko je skoraj dosežena produkcija leta 1929., za tretjino manjši kot so bili l. 1929. V zadnjem času zopet porajajoče se naraščanje kratkoročnih inozemskih naložb je v svojem bistvu popolnoma drugačno od leta 1929. To ni izraz gibanja realne glavnice, temveč predstavlja čisto finančne dispozicije. Gre za premikajočo se glavnico, ki odhaja iz krajev, kjer se čuti ogroženo, tja, kjer domneva največjo varnost. Ironija je, da se je stalni beg glavnice iz zlata bogate Francije slednjič razvil v beg pred zlatom sploh. Ker se to vrši v času, ko je produkcija zlata dosegla neverjetno višino, je morala nastopiti huda tesnoba. Resnična nevarnost za nadaljnji gospodarski razvoj pa s tem ni podana; kajti edini korak, ki bi mogel imeti usodne posledice, bi bilo enostransko znižanje zlate paritete v Zedinjenih državah, česar se pa ni bati. Ameriška vlada ne more tvegati temeljne spremembe sedanje dolarske paritete, in sicer zato ne, ker bi bile posledice v cenah zelo razsežne, zlasti še za ameriško poljedelstvo. Splošno znižanje cene zlatá, pri čemer bi se vrednotno razmerje ne spremenilo, bi se izmenjevalne trgovine sveta nič kaj ne dotaknilo, a bi imelo usodne posledice za glavne producente zlata, posebno za Južno Afriko. Iz tega vzroka bi se mogla Anglija kaj težko odločiti, da bi se z Ameriko glede takega koraka sporazumela. Prav tako malo kot problem zlatá more povzročati skrbi nalahni nemir na surovinskih trgih. Isto velja o letošnji majhni obrestni podražitvi na dolgoročnem glavničnem trgu in pa o padcu tečajev na delniških trgih v Angliji in Ameriki. Vsi ti dogodki se morejo smatrati le kot zaželjene in zdravilne poprave prejšnjih razmer.

Preidemo še enkrat na svetovno trgovino. Od srede preteklega leta dalje se je ojačenje svetovne trgovine močno pospešilo. Od zadnjega lanskega četrletja na prvo letošnje četrletje je bil konjunktorni dvig — ne glede na sezijsko kolebanje — s 6'4% obsega in z 12'2% vrednosti večji kot kdajkoli v poteku sedanjega razmaha. Kakor vidimo, je bilo ojačenje glede vrednosti izdatnejše kot glede obsega; to se pravi, da je šel dvig od srede lanskega leta dalje v večji meri kot v prejšnjih letih na rovaš cen. Od drugega četrletja 1936 do prvega 1937 je narasla svetovna trgovina po vrednosti za 25%, po obsegu za 12'5%, in cene svetovno-tržnih blagovnih vrst so narasle povprečno za 11'4%. Glavni delež višjih cen je odpadel na cene surovin in hranilnih sredstev; a tudi cene fabrikatov so se hitreje dvignile kot dotlej. Kakor kažejo vsi znaki — natančnih podatkov še nimamo —, je svetovna trgovina v drugem letošnjem četrletju nadalje narasla. Tako vidimo, da je svetovna trgovina popravila velik del med krizo utrpjenih izgub. Od najnižjega stanja v tretjem

četrtletju leta 1932. pa do konca prvega letošnjega četrtletja je narasla po množini za 36%, po vrednosti pa za 63%.

Opozarjamo, da je k letošnjemu naraščanju mnogo pripomoglo tudi zopetno poživljenje italijanske zunanje trgovine po ukinitvi sankcij. Zunanja trgovina prekomorskih držav je dobila najmočnejši pogon vsled posebno naraslega uvoza Zedinjenih držav, za 44%. V tem je izraženo znatno gospodarsko poživljenje teh držav, pa tudi špekulativno čezmerna preskrba s surovinami. Ker sestoji izvoz prekomorskih dežel s tremi četrtinami iz surovin in živil in ker so te vrste v ceni bolj poskočile kot fabrikati, so ravno prekomorske dežele iz tega razvoja cen na svetovnem trgu več profitirale kot druge.

*

Na prehodu iz prve letošnje polovice v drugo je bilo v delu 815 trgovskih ladij; lani ob istem času 588. Gornja številka je najvišja po letu 1930. Največ ladij gradi Velika Britanija, 285 z 1,200.000 tonami; za njo pride Nemčija s 132 enotami in 417.000 tonami, potem pa nenadno Japonska s 94 in 318.000. V prvem letošnjem četrtletju je bilo v morje spuščenih 269 ladij (lani 195) s 720.000 tonami (lani 479.000), v drugem četrtletju je bilo v delo vzetih 340 ladij z 964.000 tonami (lani 299 in 736.000). Iz tega sklepamo na dvigajočo se tendenco v ladjedelstvu. — Tudi število petrolejskih tankov — ladij, ki prevažajo petrolej — se je povečalo; na koncu junija jih je bilo v delu 95 s 736.000 tonami (lani 79 in 657.000). Vseeno pa pomnožena gradba teh ladij ni zadostna, da bi zadovoljila svetovno petrolejsko trgovino. Kajti na koncu letošnjega junija je znašalo število petrolejskih tankov 1475 z 9,195.000 tonami (leta 1931: 1439 ladij in 8,549.000 ton). Tonaža se je v teh letih pomnožila za 76%, svetovna produkcija in poraba petroleja pa v isti dobi za skoraj 45 odstotkov in bo še nadalje rapidno rasla. Nastane torej nerazmerje med petrolejsko produkcijo in tonažo petrolejskih tankov. »Lloyd's Register«, ki objavlja te podatke, pristavi, da se število motornih ladij v primeri s številom parnikov še kar nadalje množi in da so pričele razne države v večji izmeri izdelovati ladje, ki omogočajo hitrejši tovorni promet.

Zir.

SVETOVNI BLAGOVNI TRGI

Po deloma zelo močnem zboljšanju na mednarodnih blagovnih trgih v mesecih aprilu in maju se je pojavilo v juniju mirnejše precejevanje. Vobče so ugotovili boljše izenačenje med ponudbo in povpraševanjem. To se vidi že iz tega, ker je neobičajno veliko število svetovnotržnih predmetov ostalo v ceni skoraj nespremenjeno. Padeč vobče ni prekoračil 7%. Število predmetov, ki so v ceni padli, je bilo manjše kot število predmetov, ki so v ceni narasli. Glavni del boljših cen pride na žitno skupino; neugodna poročila o pridelku so dala povod k temu posebnemu gibanju, ki je pognalo ceno pšenice za 15 do 25% navzgor, ceno rži in ovsu pa tudi za 15%. Pomen problema zlatá, ki je v zadnjem času na blagovne trge močno pritiskal, je stopil bolj v ozadje. Ponovno razvrednotenje francoskega franka za ca 15% in negotovi izid tega eksperimenta sta na surovinske trge razmeroma malo

vplivala, razen kratkih sunkovitih kolebanj. Razširjenje surovinske produkcije ostane zaenkrat najboljši regulativ proti novemu nenadnemu zvišanju cen. Še nadalje moremo računati z velikim povpraševanjem po surovinah.

Od 21. junija naprej je obratoval svetovni žitni trg v izrecnem razpoloženju na hausse, ki se je v juliju nadaljevalo in je dovedlo do novih višinskih tečajev, čeprav se je poročalo o precejšnjem dovozu novega pridelka. Vodstvo gibanja je imel s 25% Winnipeg (Kanada).

Glavni vzrok je bila trajna suša v Saskačevanu, ki je eno najvažnejših žitnih ozemelj Kanade. Bojijo se tudi rje. Nagib do nakupa v konsumnih deželah je dobil svoj posebni pomen s tem, da so bile svetovne pšenične zaloge na koncu žitne sezijske skrčene na jako majhno izmero. V Argentini računajo z večjim razširjenjem pridelovalnega areala.

Od kolonialnega blaga je v začetku nekoliko odnehala cena kakaa, dočim je bila cena drugih predmetov stalna. — Na braziljskih trgih kave sta se nakup in oddaja hitro menjavala, pri čemer je bila temeljna tendenca neenotna. — Zrahljanje v produkcijski omejitvi čaja je notacije v začetku znižalo, pozneje so pa na rahlo zboljšani bazi mogli blago večinoma prodati. — Tendenca glede sladkorja je bila v Londonu rezervirana, dočim je bila prodaja v New Yorku glede na majhno ponudbo kubanskih in inozemskih tvrdk živahnjša.

Vlaknasto blago ni kazalo enotne slike. Cene se pa niso dvignile nad 6% in tudi niso padle pod 6%. Vsled ugodnih vremenskih poročil se je rahli pritisk na ceno ameriškega bombaža nadaljeval. Dejstvo, da je računati v tekočem letu s svetovnim pridelkom najmanj 31 milijonov bal v zvezi s konkurenco drugih predilnih snovi, nam pravi, da more računati bombaž le tedaj z gladko prodajo, če se bo ponudba na svetovnem trgu gibala v pametnih cenah. — Cena volne v Avstraliji je trdna; letos računajo s produkcijo 3,150.000 bal, kar je za 3% več kot lani. — Dosedanji potek svetovne kampanje svilenih kokonov ne kaže na bistveno večji pridelek. — Čeprav so zaloge lanu večinoma izpraznjene, je veselje do nakupa v zadnjih tednih vseeno vidno popustilo; ruski lan, kar ga je še ostalo, ni dobil po zahtevanih cenah nobenih kupcev. Poročila o novem pridelku se v večini produkcijskih dežel glasijo ugodno. — Glede novega pridelka surove džute prevladuje optimizem. Na obratu od junija do julija se je cena vzhodnoafriške konoplje sial nekoliko znižala, kar ima svoj vzrok v nizkih cenitvah ameriško-kanadskega pridelka žita.

Na kovinskem trgu sta bila svinec in cin še najbolj odporna. — Pri sedanjih cenah bakra je doseženo približno ravnovesje med produkcijo in porabo. Od julija dalje svetovna poraba bakra običajno narašča in je bilo že v drugi junijevi polovici povpraševanje po bakru živahnjše; oborožitveni nakupi britanske vlade so postali trajna točka. — Obseg svetovnih zalog cina v izmeri 22.400 ton odgovarja stanju na koncu preteklega leta. Zgledi za večjo produkcijo v bližnjem času so le majhni in ni računati, da bi se mogli produkcijski zaostanki v Boliviji popraviti; na drugi strani je pa poraba cina trajno zelo visoka in se bo ta razvoj z zopetnim začetkom ameriških nakupov še ojačil. — Razmerje v vrednosti cinka in svinca, o čemer smo že opetovano poročali, se

je menda končno ustalilo v prilog svincu. Kakor znano, je produkcija cinka v zadnjih letih bistveno hitreje napredovala kot produkcija svinca.

Trg k a v č u k a se je bistveno uravnovesil. Poraba surovega kavčuka je v tekočem letu narasla zlasti v izvenameriških državah; v Zedinjenih državah je narasla doslej le za deset odstotkov. In od Zedinjenih držav bo zaviselo, če se bo veselje do nakupa zopet pojavilo in če bodo tamošnji kupci pripravljeni plačati višjo ceno kot je sedaj v veljavi. Družbe plantaž so glede novih oddaj nadalje rezervirane.

Podamo običajni seznam cen najvažnejših svetovnih surovinskih vrst:

Blago	Borza	Začetek junija	Začetek julija
Pšenica	Chicago	110'75	127'50
Kava	New York	7'07	6'99
Surovi sladkor	London	6/8	6/9
Bombaž	New York	12'16	11'95
Volna	Bradford	38'—	37'50
Lan	Leningrad	59'—	58'—
Džuta	London	21'—	20'87
Konoplja	London	29'—	27'25
Baker	New York	14'—	14'—
Cin	New York	56'—	57'50
Svinec	London	23'37	23'81
Cink	London	22'—	21'81
Srebro	New York	45'—	44'75
Kavčuk	New York	19'—	19'50

V. Š.

NAŠE GOSPODARSTVO POLETI 1937

Razumljivo je, da je ob prehodu v novo letino njeno vprašanje v naši državi v ospredju vseh razprav. Od letine, prodaje in cen zavisi skoro vsa konjunktura našega gospodarstva. Uradnih podatkov o novi letini še ni, pač pa so že objavljene razne zasebne cenitve, zlasti cenitve izvoza. Splošno mnenje je, da bo dala letošnja žetev pšenice okoli 20% manj kot lanska, da pa bo kakovost zelo dobra. Za izvoz nam bo preostajalo okoli 25.000 vagonov, kar je še vedno znatna količina, ki pa se seveda ne da primerjati z lansko rekordno letino in rekordnim presežkom za izvoz. Gotovo je, da nam tudi letos vnovčenje presežka ne bo delalo nobenih posebnih težkoč, ker imamo delno že zagotovljene odjemalce, delno pa je položaj na svetovnih trgih za pšenico zelo ugoden, ker bodo zaloge na svetovnih trgih z začetkom nove letine tako nizke, kakor že deset let niso bile in ne bodo več obteževale trga in delale skrbi za prodajo vsakoletnih presežkov.

Tudi cene pšenice so letos za producente ugodne. Lani so znašale cene za določeno kakovost 110—115 dinarjev, letos pa se plačuje za enako kakovost že 155 dinarjev. Začetna cena je že brez intervencije Prizada znatna, kakšna bo pa politika Prizada pa še trenutno ni znano. Našo politiko cen pšenice zelo otežkoča dejstvo, da nimamo silosov, v katere bi takoj po žetvi lahko kmetje spravili večje količine žita in bi dobili za vskladiščeno blago predujme, kar bi onemogočilo preveliko ponudbe prvih mesecev po žetvi. S tem bi bila omogočena politika konstantnih cen, katera bi producentom prinesla znatne koristi. Posebno je sedaj položaj za zgradbo silosov ugoden, ker je položaj kmetijstva baš v žitorodnih pokrajinah države zadnja leta ugoden in se je bati, da bomo začeli graditi silose šele tedaj, ko nas bo zopetna kmetijska kriza v teh krajih prisilila k temu.

Ugodni znaki v našem gospodarstvu še vedno prevladujejo. Tečaj državnih papirjev so znatno višji kot pred letom dni, promet na železnicah in rekah je znaten, vloge naraščajo, seveda kakor tudi doslej bolj pri privilegiranih denarnih zavodih kot pri zasebnih. Izboljšuje pa se tudi položaj pri vseh denarnih zavodih, kar dokazujejo večje kvote, katere dobe vlagatelji za svoje

zamrznjene vloge. V zvezi s položajem na denarnem trgu je omeniti akcijo Narodne banke, ki pripravlja znatno pomoč za mobilizacijo zdravih, pa imobiliziranih denarnih zavodov. Tudi naši denarni zavodi streme za popolno mobilizacijo ter v ta namen apelirajo na državo, da jim priskoči z večjim posojilom, ki pa bi bilo le kratkoročno, na pomoč. Če nam uspe, da se obnovi normalno poslovanje denarnih zavodov, potem je pričakovati še boljšega vzgona konjunktura pri nas in v ostalih krajih držav. Niso pa v ta namen potrebna prav velika sredstva. Vzgladi drugih držav kažejo, da se take posojene vsote, ki služijo za mobilizacijo denarnih zavodov, kaj hitro vračajo, doseže pa se popolna vzpostava zaupanja v denarne zavode.

Ugoden je tudi razvoj državnih financ in dotekajo državni dohodki prav lepo, v znatno večji meri kot lani. Tako je pričakovati, da bo tudi leto 1936/37 zaključeno z znatnim presežkom kot je bilo zaključeno leto 1935/1936 in se bo na ta način znatno zmanjšal deficit prejšnjih treh let, ki je dosegel skoro milijardo dinarjev. Izboljšanje državnih financ bo prinesel tudi novi kovan denar.

Novi kovan denar

Narodni skupščini je zadnje dni junija predložil finančni minister Letica nujen zakonski predlog o izločitvi sedanjega kovanega denarja iz prometa in o izdaji novega kovanega denarja. Med motivi, ki jih navaja finančni minister, je tudi znani razlog, da imamo nekaterih vrst kovancev preveč, drugih pa zopet premalo. Gotovo najvažnejši motiv pa je ta, da bo država dobila znatna denarna sredstva, ki izvirajo iz razlike med produkcijskimi stroški za novi denar in njegovo imensko vrednostjo. V strokovnih krogih se ta razlika ceni na približno 200 milij., kolikor bo torej znašal dobiček od kovanja novega denarja. Pripominjamo, da je država imela ob priliki kovanja srebrnikov po 10, 20 in 50 dinarjev v znesku 1.000.000.000 dinarjev (nominalnih seveda) dobička 770'6 milij. dinarjev, torej nad 70% (po računskem zaključku za 1932—1933 516'7, za 1933—1934 pa 253'87 milij. dinarjev).

Poleg tega določa zakonski načrt, ki je prešel že skoro vse instance i v skupščini i v senatu, tudi manjšo obliko novih kovancev in manjšo vsebino kovine v njih, odn. srebra. Tudi to pomei, da bo država imela večji dobiček od kovanja, kot ga je imela relativno leta 1932. Nova razdelitev obtoka kovancev bo poslej naslednja:

	doslej	poslej
po 50'— din	550 milij. din	500 milij. din
po 20'— din	250 " "	300 " "
po 10'— din	200 " "	250 " "
po 2'— din	100 " "	150 " "
po 1'— din	75 " "	100 " "
po 0'50 din	25 " "	50 " "
po 0'25 din	12 " "	10 " "

S tem se torej skupna vsota kontingenta kovancev poviša od dosedanjih 1212 na 1360 milij. din ali za 148 milij. din, kar ni znatno.

Z ozirom na važno vprašanje, kaj pomeni izdaja novih kovancev v valutno-političnem oziru, je treba ugotoviti, da povečanje kontingenta ne bo imelo posebnih posledic, ker se radi tega ne bo niti zvišala niti znižala vrednost, t. j. kupna moč denarja. Drugo je vprašanje potreb plačilnega prometa. Doslej se je pokazalo, da leže velike zaloge kovancev po 50 dinarjev pri Narodni banki in drugod v blagajnah, dočim je primanjkovalo kovancev za manjše imenske zneske. V tem oziru bomo v vsakdanjem življenju videli, kako se bo razvijal promet. Gotovo pa bo zmanjšanje števila kovancev po 50 dinarjev in povečanje ostalih komadov vplivalo ugodno na tehniko plačilnega prometa.

V naslednjem navajamo še nekaj zanimivih podatkov o razmerju kovancev do obtoka bankovcev v nekaterih državah (po stanju za konec leta 1936.):

	bankovcev obtok	kovancev obtok	obtok kovancev obtoka v % vsega
Jugoslavija (milij. din)	5.409	865	13'8
Avstrija (milij. šil.)	944	124	11'6

	bankovcev obtok	kovancev obtok	obtok kovancev obtoka v % vsega
Italija (milij. lir, 1935)	16.297	2.363	12'7
Madjarska (milij. peng)	436	76	14'8
Romunija (milij. lejev)	25.663	4.475	14'5
Bolgarija (milij. levov)	2.571	1.256	32'8
Grčija (milij. drahem, 1934)	5.686	348	5'8
Češkoslovaška (milij. kron)	6.972	568	7'5
Poljska (milij. zlotov)	1.034	428	29'3

Iz te tabele je razvidno, da obtok kovancev pri nas ni bil v primeri z obtokom bankovcev prevelik. Najvišji odstotek kovancev v primeri z vsem obtokom denarja izkazuje Bolgarija, kateri sledita Poljska in Nemčija. Najmanjši je odstotek v Grčiji in Češkoslovaški. Pri slednji je treba vpoštevati, da je v obtoku bankovcev všteti za 494 milij. čeških kron malih bankovcev, ki niso izdaja Češkoslovaške banke, ampak državni denar. V Avstriji, Italiji, Madjarski in Romuniji se odstotek giblje na približno isti višini kot pri nas. (Podatke smo posneli po »Annuaire Statistique« za 1936—1937, ki ga je izdala Zveza narodov v Ženevi meseca julija 1937.)

Ljubljana, 15. julija 1937.

D. P.

KONGRES MEDNARODNE TRGOVSKE ZBORNICE

Deveti kongres te zbornice se je vršil v dneh od 28. junija do 3. julija t. l. v Berlinu. Zastopanih je bilo 1900 delegatov iz 40 držav. Na zunaj se je zaključil kongres čisto harmonično, s čimer pa še ni rečeno, da ni prišlo med kongresom do napetosti. Če pregledamo govore, ki so se na kongresu govorili, moremo ugotoviti, da se je gospodarski svet razcepil v dva tabora. Na eni strani so oni, ki označajo bilateralizem, avtar-kijo, devizne omejitve in druge odredbe kot vzrok slabe mednarodne trgovine, na drugi strani so pa oni, ki vidijo v pomanjkljivi razdelitvi surovin-skega ozemlja vzrok vseh neprilik. Razlika v obojnem mišljenju se je najbolj pokazala v votumu angleškega delegata Heatha in onem nemškega delegata Trendelenburga. Vprašanje o razvoju svetovnega gospodarstva je najjasneje izluščil angleški bankir Guinness, ki je dejal, da hoče Anglija le mir v Evropi in ki je naslovil na Nemčijo sledeče besede: »Jamčite nam ta mir in mirni razvoj v Evropi, in Nemčija bo mogla ugotoviti, da nima bolj poštenega in koristnega prijatelja na svetu kot je Velika Britanija.« S tem je ta Anglež brez dvoma izrazil mnenje vsega inozemstva. Ne more se prezreti in kot rdeča nit se je med vsem kongresom čutilo, da je svet po nemški politiki prestrašen, da se boji konfliktov in da nima nobene bolj iskrene želje, kot da Nemčija zapusti započeto pot ter da z jasno izjavo in s koncesijami prežene strah pred mednarodnimi konflikti. S tako izjavo bi mogla Nemčija naenkrat premagati gospodarske ovire, ki se ji stavijo. Pripravljenost inozemstva, da pomaga Nemčiji v vprašanju preskrbe s surovinami in finančne pomoči, je Guinness dosti razločno označil; edini pogoj za to pomoč bi bila politična privolila, ki jih je pa Nemčija kot z »narodno častjo« nezdržljiva odklonila. Zato se ne moremo čuditi, če kongres v tem važnem vprašanju ni dosegel nobenega rezultata.

Kongres je izdelal in sprejel nič manj kot 24 resolucij. Tri najvažnejše resolucije se tičejo zopetne izgradbe svetovnega gospodarstva, vrednotne politike in trgovinske politike.

Bistvena vsebina resolucije o

zopetni izgradbi svetovnega gospodarstva

je sledeča: brez miru svetovna trgovina ne more процvitati, brez obnove blagovne izmenjave in brez miru se življenjski standard ne da dvigniti. Tekmovalno oboroževanje ogroža svetovni mir in dovaja potom žrtev, ki jih zahteva, do znižanja življenjskega standarda. Zato je treba urediti politična sporna vprašanja in pomiriti zaskrbljenost, ki je vsled oboroževanja opravičena. Nezadostni materialni življenjski standard je eden od političnih in socialnih činiteljev nemira ter povečuje zato nevarnost vojске. Vsem deželam naj bi se v okviru možnosti odprl dostop do poljedelskih in industrijskih surovin. M. T. Z. je mnenja, da bo dovršitev sedanjih oborožitvenih programov prinesla trgovini in industriji reakcijo, če se ne dobijo nove zaposlitvene možnosti. Čas za obravnavanje problema trgovskih ovir je ugoden in neoficialni razgovori in dogovori bi morali privedi do takojšnjih zaključkov. Zadovoljiva rešitev se pa more dobiti le tedaj, če se enotno rešijo vsi problemi: problem surovin, vrednotni stiki, zadolženje, blagovna izmenjava in mednarodni kreditni promet. Cilj obstoji po mnenju M. T. Z. v tem, da živijo vse dežele druga poleg druge v političnem in gospodarskem oziru kot dobri sosedje. Resolucija se zaključí: »Da dosežemo visoki cilj izravnane in srečnega sveta, ki ga ne vladíjo več brezposelnost, strah in sovraštvo, mora vsaka od velikih narodnosti doprinesiti gotove žrtve. Spričo sedanjega tako zelo pogostega povpraševanja po blagu in služitvah bi te žrtve ne mogle biti ne pretežke in ne predolgotrajne. V primeri z uspehom bi malo pomenile, in nič ne bi pomenile glede na trpljenje in obup, ki bi mu bil svet izpostavljen, če bi ga pustili pasti nazaj v bedo.«

V resoluciji, tičóci se

vrednotne politike,

zastopa M. T. Z. naziranje, da obstoji potreba stabilizacija deviznih tečajev na zlati podlagi, če se hoče doseči učinkovita izgradba svetovnega gospodarstva. Zbornica pozdravlja pravila o pospeševanju mednarodne trgovine in o zrahljanju kontingentov in deviznih kontrol, ki jih je postavila konferenca treh velesil v septembru 1936. Zlasti potrebna je obnovitev zaupanja, da se mednarodni kreditni promet zopet spravi v tir. Priznati se pa mora, da zahteva tvoritev zadovoljivega mednarodnega vrednotnega sistema trajnejše podlage kot bi se pa mogla ustvariti potom dogovora z omejenim učinkom in kratkoročne odpovedi. M. T. Z. upa, da bodo države storile vse, da obdržijo položaj deviznega ravnovesja. Za obnovo urejenega vrednotnega sistema je temeljnega pomena, da se problem mednarodnih dolgov političnega izvora uredi med državami, ki so na tem interesirane. Formulacija izraza »problem mednarodnih dolgov političnega izvora« je dovedla med delegacijami do znatnih diferenc. Najbrž se je ta formulacija sprejela na željo nemške delegacije, ker odgovarja nemškemu naziranju o značaju Dawesovih in Youngovih posojil. Angleška delegacija se je v

zadnjem trenutku zavedla nevarnosti, ki tiči v tej formulaciji, in je izjavila, da jo sprejme s pridržkom, da se identično interpretira z besedo »politični dolgovi.« Ta pridržek so podpirale švedska, francoska, danska, norveška, japonska, belgijska, avstralska in ameriška delegacija. Nemci hočejo stvar tako podati, kot da bi se hotela Anglija znebiti svojih vojnih dolgov, ne da bi ona sama dala svojim dolžnikom primernih popustov, dočim drugi pravijo, da se je hotela Nemčija z omenjeno formulacijo znebiti svojih komercializiranih obveznosti kot tudi mednarodnih dolgov, vobče, po možnosti brez protiuslug.

V tretji resoluciji, tičeči se

trgovinske politike,

izraža M. T. Z. naziranje, da je sedanji položaj ugoden za preobrat v mednarodni politiki in za odpravo konfliktov ter zaščitnih odredb, ki odvajajo naravni tok trgovine in zmanjšujejo trgovinski volumen. Ključ do trajnega poživljenja mednarodne trgovine je pospeševanje mnogostranske blagovne izmenjave in služitve, obsežnejša specializacija za gibanje glavnice ter odplačilo dolgov. M. T. Z. poudarja koristi, ki bi za svetovno gospodarstvo morale iziti iz predidóčega političnega sporazuma. Po mnenju M. T. Z. bi se pri ureditvi vseh tekočih vprašanj pokazalo, da so preskrbitvene skrbi dežel, ki so revne na surovinah, in prodajne skrbi surovinskih in agrarnih dežel neopravičene, ker se ja obe skupini dopolnjujeta. Zato priporoča M. T. Z. kolikor mogoče hitro rešitev vseh tekočih političnih in gospodarskih vprašanj, kolikor mogoče hiter prehod od bilateralnega do multilateralnega sistema, in če to ni mogoče, sklepanje dvostranskih pogodb, ki se pa po svoji zgradbi morejo preleviti v večstranske pogodbe.

Druge resolucije obsegajo detajlna vprašanja: indirektne ovire trgovine, razdelitvena vprašanja, dvojno obdavčenje, železniški in cestni transporti, sodelovanje zračnega in železniškega prometa, zračni promet, plovba po Donavi, haaška pravila, mednarodna telegrafija in telefonija, zračna pošta, trgovski stiki, mednarodne trgovske družbe, glasovanje, zaščita industrijske lastnine, reklama, konkurz, legalizacija dokumentov za sodne namene, odprava potnih listov in uvedba metričnega decimalnega sistema tam, kjer ga še ni.

Ceprav so na devetem kongresu Mednarodne trgovske zbornice razni interesi in nazori deloma trdo trčili drug ob drugega, se je vendar našla oblika, na podlagi katere se bodo mogla tudi v bodočnosti voditi nadaljnja pogajanja. Bazo, na kateri se mora to vršiti, je poslavljaljoči se predsednik, Fentener van Vlissingen, takole formuliral: »Vedeti, razumeti in delati.«

NAŠA GOSPODARSKA KNJIŽEVNOST

Dr. V. Murko: Davčne oprostite in olajšave. — Založba J. Blasnika nasl. Ljubljana 1937, str. 309. Cena din 70'— (vez.) in din 60'— (broš.).

Priv. docent finančne vede na ljubljanski univerzi dr. Vladimir Murko je obogatil slovensko gospodarsko literaturo z omenjeno knjigo, ki prinaša na 309 straneh prav zanimivo gradivo za

vsakogar, ki se peča z gospodarskimi problemi.

Prvi del knjige obravnava glavna načela, ki so odločilna za obdavčenje, zlasti pa davčne oprostite in olajšave, predvsem za dajanje davčnih ugodnosti, t. j. takih davčnih oprostitev in olajšav, ki se ne dovoljujejo zaradi zmanjšane davčne sposobnosti, temveč zato, ker

zasledujejo javne korporacije z njimi najrazličnejše cilje svoje gospodarske, socialne in druge politike, katero zahtevajo javni interesi. Ta del vsebuje izredno mnogo gradiva tudi iz davčnih zakonodaj drugih držav in obravnava n. pr. subvencije, odpise, ustvarjanja rezerv, odbijanje izdatkov, ki so potrebni, da se doseže kak dohodek, davek na poslovni promet, rodbinske ozire, prenos izgube, eksteritorialnost, dvojno obdavčenje, obdavčenje javnih podjetij, davčne ugodnosti za kredit in dviganje gospodarstva, zastaranje, pa tudi oprostitve in olajšave pri posrednih davkih.

Drugi del vsebuje »Davčne oprostitve in olajšave v Jugoslaviji«, kjer najde čitatelj zbrane predpise o neposrednih davkih, ki se tičejo oprostitve in olajšav, pa tudi odbitne postavke in vzorce prošenj za oprostitve in olajšave za veak davek posebej; nadalje sledijo skupni predpisi za neposredne davke, zlasti o odlogu plačila davka (vzorec), o ugovorih in pritožbah v izvršilnem postopanju, opustitvi in odlogu prisilne izterjave, omejitvah davčne izvršbe, odpisu

davkov, zastaranju in o povračilu davkov, končno pa sledijo navodila o pravnih sredstvih zoper odmero davka. Nato sledi davčni koledar.

Dodatek II. vsebuje še vse predpise finančnega zakona za leto 1937/38., ki se tičejo neposrednih davkov, in so upoštevani predpisi, izdani do 25. maja 1937. Zato je knjiga zelo aktualna, zlasti še zato, ker obeta pisatelj izdajanje dodatkov, če bi se pozneje davčni predpisi izpremenili.

Dodatek III vsebuje mednarodne pogodbe in sporazume naše države, v kolikor vsebujejo tudi predpise o obdavčenju. Ta del je važen zlasti za izvoznike in odvetnike.

Knjiga združuje v sebi lastnost, da je porabna za vse, ki se pečajo z gospodarskimi problemi, razen tega pa je tudi zelo dobro uporabna za prakso, zlasti za davkoplachevalce, trgovce, obrtnike, industriale, odvetnike, notarje, trgovska združenja itd.

Zunanja oprema knjige je prav lična, format je 17 × 24,5 cm. Dobi se v knjigarnah ali pri avtorju, Ljubljana, Prešernova 3.

T O I N O N O

Položaj naše industrije

Narodna banka poroča o položaju naše industrije zaenkrat samo za prvo letošnje četrtletje — sledeče: V prvem letošnjem četrtletju izkazuje naša industrija v primeri z isto lansko dobo znaten napredek, ki je v prvi vrsti posledica občega gospodarskega poživljenja. Po panogah razdeljena je izkazala industrija sledečji razvoj:

Zaposlenost gozdne industrije je bila zelo živahna. Ponudba in povpraševanje sta naraščala, cene so pokazale zvišanje. Zlasti dobro je vplivala zopetna vpostavitve trgovine z Italijo, glavno odjemalko našega lesa.

Med industrijami živil je bila zelo dobro zaposlena mesna industrija. Pomnožila se je zaposlitev delovnih moči in prav tako donosnost ter prodaja doma in v inozemstvu. Sladkorna industrija je mogla na zelo zadovoljiv način prodati rezerve zadnje kampanje. Delavnost mlinov je bila jako šibka, dočim se je prodaja zalog bolje razvijala. Pivovarne ne izkazujejo skoraj nikakšnih sprememb, če izvzamemo zopetno majhno znižanje konsuma.

Industrija usnjenega in kavčukovega blaga je ostala nespremenjena, razen da so se zvišale cene sirovin.

Kemična industrija kaže v vseh panogah napredek. V industrijah firneža in barv, farmacevtskih in drugih kemičnih izdelkov se kaže večja zaposlenost, večja kapaciteta in večja prodaja.

V tekstilni industriji se nadaljuje ugodni razvoj z istim pogonom kot v preteklem letu. V vseh panogah se je izvršila velika pomnožitev produkcije. Število zaposlenih delavcev je neprestano raslo.

Poživljenje kovinske industrije je zabilo vsled živahnega povpraševanja domačega in tujega trga znatne izmere. Livarnice, industrija vagonov, industrija železa in emajlnega blaga, vse delajo s polno kapaciteto.

Vsled štrajka je cementna industrija v začetku leta nekoliko zastala, vendar je pa konec štrajka prinesel ponoven razmah.

Tovarne stekla so bile v svoji fabricaciji za domači trg prav dobro zaposlene, imele so pa težkoče pri izvozu.

Papirna industrija je zaznamovala rekordno zaposlitev, delala je s polno ka-

paciteto. Domača prodaja je bila dobra, izvoz se je večal.

Socialno zavarovanih delavcev v naših industrijah je bilo v prvih letošnjih mesecih povprečno ca 600.000, kar je za ca 50.000 ali 9% več kot v istih lanskih mesecih.

Vobče je torej poročilo Narodne banke prav zadovoljivo.

Trgovske zbornice Balkanske zveze in Male antante bodo zborovale na koncu septembra v Bukarešti. Na dnevnem redu je tudi gospodarski dogovor kot priprava za sklenitev obsežne gospodarske pogodbe med obema zvezama.

V **Boru** so v prvi letošnji polovici producirali 18.860 ton bakrene rude proti 20.140 tonami v istih lanskih mesecih.

Tujski promet v našem Primorju letos ni tako živahen kot je bil lani. Kriva temu sta v prvi vrsti dva činitelja: svetovna razstava v Parizu in razvrednotenje lire, vsled česar se je življenje v Italiji za tujce pocenilo. Letos so izostali zlasti Avstrijci in Čehi. Merodajni činitelji se prizadevajo, da bi vrzeli zamašili. Cene v hotelih so maksimirane. Mnogo zanimanja za obisk naše obale kažejo Švicarji, Poljaki in Angleži; tudi Čehoslovaki bodo še prišli.

Obtok bankovcev v Jugoslaviji je od 15. junija 1934 do 15. junija 1937 narasel od 4064 na 5368 milijonov din, to je za 30 odstotkov. Istočasno so narasli žirokonti od 474 na 1231 mil. din.

Za razširjenje kolodvora na Sušaku se v pospešenem tempu vršijo pripravljala dela. Vsled velikega blagovnega prometa je kolodvor preobremenjen. Promet v predoru bo elektrificiran.

V bližini Čakovca so naleteli na večja premogovna najdišča, za katera vlada že veliko zanimanje.

Večjo tovarno konoplje nameravajo zgraditi pri Odžacih (Vojvodina). Odžaci so središče te industrije. Občina Kula je ponudila podjetnikom velike olajšave.

Ustanovitev Trgovske zbornice Male antante bo v kratkem predlagal udeležnim državam rumunski trg. minister. Poleg tega bo ustanovljena še posebna jugoslovansko-rumunska Trgovska zbornica; oba zadevna ministra sta se o tem že dogovorila.

Hrvaško Primorje in Gorski Kotar zaznamujeta v preteklem letu 68.800 obiskovalcev s 652.000 nočišč; leto prej 66.000 in 626.000. Dohodki so cenjeni na 68 mil. din napram 66 milijonom, 58 odstotkov vseh gostov (leto prej

42%) je bilo iz inozemstva, v prvi vrsti Avstrijci, Nemci, Čehi, Slovaki, Ogri, Rumuni, Angleži in Skandinavci.

Zdravilnih rastlin v Jugoslaviji so kupili v preteklem letu Nemci 692.000 kilogramov za 4.100.000 din, Amerikanci 846.000 kg za 2.400.000 din, Francozi 242.000 kg za 1.700.000 dinarjev, Avstrijci 111.000 kg za 900.000 din, Čehi 134.000 kg za 850.000 din, Angleži 210.000 kg za 620.000 dinarjev, Brazilci 133.000 kg za 580.000 dinarjev.

Nedaleč od Jajca (Bosna) so pričeli izkoriščati boksitna najdišča, kojih bogastvo cenijo na 1 do 15 mil. ton. Potreba po aluminiju je postala tako velika, da je marsikatera dežela, ki producira boksit, sama pričela izdelovati aluminij, vsled česar je izvoz boksita iz teh dežel zelo padel; in to pride zopet drugim deželam v korist.

Izvoz bakra iz Jugoslavije raste; v lanskem aprilu so ga izvozili 250 ton, letos pa 4300 ton. Obemem je prodajna cena za tono narasla od 9994 din na 17.550 dinarjev.

Hranilne vloge pri Poštni hranilnici Jugoslavije so dosegle na koncu prve letošnje polovice 1114 milijonov din, vloge na čekovni račun pa 1650 milijonov dinarjev.

Iz Sarajeva poročajo, da je tam turistična sezija za 50 odstotkov boljša kot je bila lanska. Največ gostov je iz Nemčije in iz skandinavskih dežel.

Trgovino med Jugoslavijo in Anglijo naj pospešuje banka, ki je bila pred kratkim ustanovljena v Londonu z glavnico 50.000 funtov. Poleg trgovine bo financirala tudi rudniška in lesna podjetja. V Beogradu bo imela podružnico z glavnico 2.500.000 din. Hranilnih vlog ta podružnica ne bo sprejemala.

Bačko in Banat hočejo izdatneje elektrificirati kot sta doslej. Glavnica je ameriška.

Carinski dohodki so dali do 1. julija t. l. 275 mil. din; predvidenih je bilo 242 milijonov. Istočasna lanska vsota je znašala 208 mil. din.

V **Beogradu** se mudijo zastopniki česlov. železne industrije, da se pogajajo o nakupu večjih množin železne rude in tudi o izkoriščanju naših železnih nahajališč. Češkoslovaška potrebuje na mesec okoli 200.000 ton železne rude.

Promet v Sušaskem pristanišču je tako narasel, da so morale ladje čakati pogosto več dni pred vhomom, ker v pristanišču ni bilo prostora. Vsled dogovora s pristaniškimi delavci se bo delalo odslej še enkrat intenzivneje.

Trepča, Kopaonik in Zletovo se dobro splečajo. Na obnem zboru angleške družbe, ki poseduje te rudnike, je dejal predsednik Chester Beatty, da ima vsled višjih cen cinka in svinca Trepča v prvi polovici tekočega finančnega leta 560.000 funtov! čistega dobička, da bo Kopaonik že v najbližnjem času izkazal čisti dobiček in da bodo v Zletovu čez osem mesecev pričeli s pridobivanjem cinka in svinca. Tako gre naš denar ven.

O zunanji trgovini Jugoslavije v letih 1934 do 1936 je izdala statistična sekcija Zavoda za pospeševanje zunanje trgovine lep primerjajoč pregled.

Rud iz Jugoslavije je bilo izvoženih v prvih letošnjih mesecih za 233.500.000 dinarjev proti le 54 milijonom v istih lanskih mesecih.

Kopaonik in Zletovo sta zapisana sedaj kot posebni družbi, vsaka z osnovno glavnicco 5 mil. din.

O jugoslovanski-romunski trgovski zbornici se bodo vršila pogajanja ob priliki veleseljma v Beogradu, na katerem bo Romunija v posebnem paviljonu zelo lepo zastopana — petrolej, stroji, premog, sol, žito, tobak itd.

Glede sanacije naših bank beremo, da se govori v beogradske bančnih krogih o možnosti saniranja imobiliziranih jgsl. bank s pomočjo inozemske glavnice.

Ljubija in Vareš sta producirala v letu 1934./35. 171.000 ton železne rude, v letu 1935./36. že 250.000 ton in v letu 1936./37. 454.000 ton.

Vrednost rudne produkcije v Jugoslaviji v preteklem letu je cenjena na 1500 milijonov din, kar je toliko kot 12 odstotkov vse naše industrijske produkcije. V rekordnem letu 1929. je bilo zaposlenih v rudarstvu 46.000 delavcev, lani pa tudi že nad 45.000. Od vojske naprej je bilo v našem rudarstvu investiranih več milijard dinarjev.

Umetnih gnojil v Jugoslaviji je bilo porabljenih lani 25.300 ton, to je 10.000 ton več kot v letu 1935. in 12.000 ton več kot v letu 1933. Vseeno je pa znašala lanska poraba šele tretjino one iz leta 1929. Poljedelske organizacije se trudijo za znižanje cen, da bi se mogla umetna gnojila v večji meri uporabljati!

Za rude Jugoslavije so se začeli zanimati tudi Holanci in so stavili v Beogradu velike investicijske ponudbe, tako tudi glede zgradbe naprav na naši obali v svrhu odprave rud po morsk poti.

Stroj in aparatov smo uvozili leta 1934. za 160 mil. din, leta 1935. za 186

in leta 1936. za 258 mil. din. K temu pride še rubrika »električni stroji in elektrotehnični predmeti« s 100, 109 in 120 mil. din.

Avtomobilov je uvozila Jugoslavija leta 1934. za 17 mil. din, leta 1935. za 39'5 in lani za 55'6 mil. din.

Pšenice smo izvozili leta 1934. 97.900 ton v vrednosti 127'5 mil. din, l. 1935. 30.300 ton za 40 mil. din, lani pa 240.000 ton za 432 mil. din.

Tovarna sladkorja v Vel. Bečkerekcu, ki ima 36 mil. din osnovne glavnice, izkazuje za preteklo leto 10.700.000 din vagonov in strojev.

Staro železo je postalo velik predmet povpraševanja in plačujejo v Zagrebu in Beogradu 1'70 din za 1 kg. Državne železnice, ki imajo seveda zelo veliko starega železa, da morajo prodajati drž. podjetju Zenica po 50 par za 1 kg.

Dohodki iz davkov nameščencev so nesli lani v dravski banovini 41'1 mil. din (17'8 mil. državni nameščenci, 23'3 zasebni), v vsej državi pa 256'5 mil. din. Rentnega davka je plačala lani dravska banovina 5.700.000 dinarjev, vsa država 30.200.000 din.

Jugoslavija je dobila v mednarodnem sladkornem dogovoru, ki velja za dobo 5 let, vsoto 10.000 ton v okviru posebne kvote v znesku 47.500 ton. Vse kvote znašajo 3.622.500 ton. Prva je Holandija s kolonijami z zneskom 1.050.000 ton, nato sledijo Kuba, Domingo, Peru, Češkoslovaška, Rusija, Nemčija, Poljska itd.

»Šipad« in »Krivaja«

Na licitaciji, ki se je vršila 30. junija t. l., je podjetje »Šipad« kupilo vso strojno opremo žage »Krivaja«; cenjena je bila na 17 milijonov din, prodana je bila za 8.500.000 din. »Krivaja« je bila glede svoje kapacitete eno največjih podjetij v Evropi in je polno delala do leta 1929. Po nekaterih licitacijah, v katerih so bili prodani posamezni deli podjetja, se je vršila sedaj zaključna licitacija in so bile prodane zadnje imobilije — poslopja, žaga itd. — Beremo, da je gornja cena primerna, ker bodo za pričetek novega obratovanja potrebne velike investicije.

Sirovo železo v Jugoslaviji

Podjetje Zenica je nakazalo železnemu rudniku Vareš kredit treh milijonov din, da razširi svoje naprave. Inštalacije so že naročene pri Škodovih tovarnah v Češki. V Varešu obstojata

dva plavža, a je mogel doslej delati le en sam s polno kapaciteto in je znašala njegova letna produkcija 37.000 ton. Ker je podjetje Zenica razširjeno, se mora umevno pomnožiti tudi kapaciteta v Varešu, da more Zenica izrabiti svoje naprave. Ob pričetku prihodnjega leta bosta delala že oba plavža in bosta napravila na leto ca 75.000 ton sirovega železa. Topusko producira na leto ca 10.000 ton, Kranjska industrijska družba ca. 50.000 ton; doslej so producirala vsa tri podjetja ca 97.000 ton, od prihodnjega leta dalje bo znašala produkcija ca 135.000 ton. Prodali bi pa železa, kolikor bi ga imeli; takšno je sedaj povpraševanje po njem.

Finančne odredbe v Franciji

Novi finančni dekreti v Franciji prinašajo državi na leto 10.500 milijonov frankov več dohodkov kot druga leta. Od te vsote bodo dobile železnice dve milijardi in pol, državni zaklad 8 milijard. Na prvem mestu finančnih odredb je zatiranje davčnih goljufij in špekulacije. Pri vseh terminskih operacijah v zlatu in inozemskih devizah, ki so se izvršile med 10. in 30. junijem, se dobiček obdavči s 100 odstotki. Važen tehniški pripomoček v borbi proti davčnim goljufijam bo nadzorstvo, iz česar pričakujejo 630 milijonov frankov več dohodkov. Splošni dohodninski davek se pri dohodkih nad 20.000 frankov zviša za 20% in računajo, da bodo dobili že iz te postavke v tekočem letu 365 milijonov frankov več.

Dekreti vsebujejo vrsto nadaljnjih davčnih zvišanj, med njimi zvišanje davka na vrednostne listine za 3 do 6%. Od ostalih davkov pride predvsem v poštev produkcijski davek, ki je zvišan za 6 do 8% in ki bo prinesel 1400 milijonov frankov na leto več kot prejšnji tovrstni davki. Carine so iste kot so bile v oktobru 1936, iz česar pričakujejo za tekoče leto 500 milijonov frankov več dohodkov, za leto 1938. pa 1 milijardo več. Proti pričakovanju davek na bencin ni zvišan, le nekatere vrste bencina za tovorne vozove so nekoliko bolj obdavčene. Pošta bo dobila 700 milijonov frankov več kot doslej; največje je pristojbinsko zvišanje pri znakah za pisma v notranjem francoskem prometu, od 50 na 65 centimov; prav tako od 50 na 65 centimov so zvišane tudi pristojbine za telefonske pogovore. Po predlogu avtonomne amortizacijske blagajne se zviša cena tobaka povprečno za

20 odstotkov. Na železnicah je v osebnem prometu zvišana voznina v tretjem razredu za 5 centimov na kilometer, v drugem za 6 in v prvem za 7 centimov.

Casopisje vladnih strank sprejema vse te odredbe mirno, drugo časopisje pa ostro kritizira in pravi, da pomenijo novi davčni dekreti prelom s splošno socialno politiko vlade ljudske fronte.

Tovorni avtomobili

Navedli bomo število tovornih avtomobilov v nekaterih državah na koncu let 1929 in 1935 in vidimo, kako zelo smo v ozadju:

	Konec 1929	Konec 1935	+ %
Država	1929	1935	+
Avstrija	15.000	14.900	—
Belgija	46.500	58.700	26
Danska	29.000	37.700	30
Nemčija	150.000	260.000	72
Francija	340.000	462.000	36
Vel. Britanija	348.000	448.000	29
Italija	49.000	105.000	113
Jugoslavija	2.000	2.500	25
Nizozemska	36.500	46.000	26
Norveška	13.000	24.400	87
Palestina	560	3.700	550
Portugal	4.000	8.700	115
Švedska	37.000	46.000	24
Švica	14.000	18.700	34
Češkoslovaška	14.200	29.600	109
USA	3.373.000	3.650.000	8

Vedeti moramo, da je bilo tovrstno avtomobilstvo v USA že pred letom 1929. jako visoko razvito in da torej ne more iti v nedogledne višine. Od vseh gori navedenih držav ima Jugoslavija najmanj tovornih avtomobilov; primerjajmo jo na primer z gorato Norveško, ki ima šestkrat manj prebivalcev in desetkrat več tovornih avtomobilov. Neverjetno se je dvignila Palestina; vidi se nastanek novih agrarnih kultur in nove industrije. Poglej Italijo!

Svetovna poraba sladkorja na rekordni višini

Tvrdka Willett and Gray priobčuje novo cenitev o letošnji svetovni produkciji in svetovnem konsumu sladkorja. Produkcijo ceni na 30.960.000 ton, kar je 2.290.000 ton več kot lani. Trstnega sladkorja bo 21.060.000 ton (lani 18,5 mil.), pesnega pa 9.900.000 ton (lani 10,6 mil.). Svetovni konsum sirovega sladkorja je preračunjen za preteklo leto z 28.890.000 tonami proti 27.590.000 tonam v letu 1935., kar je 1.300.000 ton ali 4,7% več. Ta konsum znači rekord, in v zgodovini sladkor-

nega gospodarstva taka višina še ni bila dosežena. Leta 1933. na primer je konsumiral ves svet let 24.670.000. ton sladkorja. V konsumu sladkorja je jasno zrcali zboljšana gospodarska ko-

njunktura v najvažnejših deželah. Tudi letos opazujejo nadaljnji dvig v porabi sladkorja, ki bo v veliki meri konsumiral novi povišek v svetovni sladkorni produkciji.

DRUŠTVENE VESTI

XXXVII. REDNI OBČNI ZBOR TRGOVSKEGA DRUŠTVA »MERKUR« ZA SLOVENIJO V LJUBLJANI

se je vršil v torek dne 25. maja 1937 ob 8. uri zvečer v posvetovalnici Združenja trgovcev v Trgovskem domu z naslednjim dnevnim redom:

1. Nagovor predsednika.
2. Poročilo tajnika.
3. Poročilo blagajnika.
4. Poročilo preglednikov računov.
5. Volitve odbora, društvenega razsodišča ter dveh preglednikov računov.
6. Določitev ustanovnine, članarine in pristopnine za leto 1937.
7. Samostojni predlogi.

Samostojne predloge je naznaniti pet dni pred občnim zborom pisмено društveemu predsedstvu.

Govor predsednika dr. Windischerja

Občni zbor je vodil predsednik dr. Fran Windischer, nagovoril ob 8. uri zvečer zbrane člane tako-le: »Gospoda, prijazno Vas pozdravljam na današnjem občnem zboru, ki je sklepčen po določitih § 12., odstavkih drugi društvenih pravil. Za verifikatorja zapisnika današnjega občnega zbora naprošam društvenega tajnika Antona Agnolo in društvenega blagajnika Josipa Kreka. Ljuba prilika mi je, da v naši sredi prav pristrčno pozdravim zastopnike naših časopisov urednika Drago Potočnika in urednika Milana Zadnika ter glavnega urednika Saša Železnikarja. Iskreno pozdravljam zastopnika Združenja trgovcev tajnika Alojza Šmuca.

V stanovskih organizacijah vseh vrst in pa tudi sicer v društvenem življenju zadnja leta pri nas kakor drugod ni tistega zanimanja, katero je treba zahtevati in predpostavljati na strani društvenikov. Najboljša pravila so mrtva, ako jih ne oživlja zaveden duh, najboljša prizadevnost vodstva in uprave ne zaleže, dokler manjka zanimanje in tvorno sodelovanje članstva. Vse drugo življenje nastaja po organizacijah, ako prihajajo izpodbude, nasveti, opozoritve, kritika, makar nevšečna, vodstvu iz vrst društvenikov. Naša trgovina pozna prisilne in prostovoljne organizacije. Po določitih zakona o obrtih je v naši banovini izvedena organizacija po združenjih trgovcev, ki so stopila na mesto nekdanjih gremijev in zadrug. Te organizacije so povezane prostovoljno v Zvezo trgovskih združenj. Navzlic gospodarskim neprilikam v zadnjih letih tudi v teh prisilnih organizacijah iz vrst članov, po sporočitih, ni tistega odziva in odmeva, ki bi se ga moralo pričakovati.

V takih razmerah je prav posebno težavno delo v dobrovoljnih organizacijah, ki, kakor naša delujejo na temelju društvenega zakona

prostovoljno in so torej odvisne v prvi vrsti od dobre volje, vnetosti, zavednosti in splošne razpoloženosti članov. Nikdar nisem bil prijatelj solzavega jadikovanja. Vsako dobo, vsak čas je treba vzeti kakor je ter v razmerah, ki pač obstoje, skušati, da se doseže tudi v nevšečnih okolnostih čim večje uspehe. Zapisati pa je vendar potreba, da je delo zelo težko, če ni vsaj nekaj prijaznega donišča na strani tistih, katerim je namenjeno društveno prizadevanje. Naše društvo deluje sedaj 37 leto in sme brez domišljavosti trditi, da so pretekla leta polna dragocene vsebine in uspešnega dela. Seveda so se razmere temeljito izpremenile. Ko je započelo naše delo, smo bili med Slovenci prvi in edini, ki so nas zanimala stanovska, gospodarska, strokovna vprašanja. Naše delo je moralo obširjati najrazličnejša polja, zakaj v zadrugah in gremijih — brez ozira na njih lokalno utesnjenost — ni bilo v tedanjih časih mogoče razviti tiste žive delavnosti, ki je bila gospodarsko-politično in stanovsko-politično potrebna v narodu, ki si je komaj pridobival med trgovci in obrtniki in njihovimi sotrudniki svoj gospodarski srednji stan. Tedaj je bilo naše delo hvaležno in uspešno. Komaj smo imeli petletnico za seboj, je že vel ves drug veter in drug duh ter so se tudi izven Ljubljane začele snovati med trgovci in obrtniki, včasih, kakor v Gorici, tudi skupne organizacije za trgovce in obrtnike. Razvoj je šel potem svojo naravno pot, ali ne navadno hitro kakor redkokje med drugimi narodi.

Po naši vzpodbudi, po našem prizadevanju so potem v novih razmerah v Jugoslaviji nastajale najprvo zadruge in gremiji kot obvezne organizacije trgovcev, ki so tuintam imele tudi že svoje pomočniške zборе, pa so po določilih zakona o obrtih za celo državo dobile novo oznako Združenje trgovcev. Ta združenja, v katerih je zlasti v Ljubljani začetkom tega leta tudi trgovski sotrudnik dobil svoj poseben po novih pravilih določen delokrog, sedaj že tri leta živahno delujejo ter so povezana v Zvezo trgovskih združenj, katere občni zbori pa tudi seje uprave, ki se vrše po večkrat na leto, razpravljajo o vseh važnih tekočih vprašanjih, ki se tičejo trgovine in gospodarstva vobče. Naše društvo se veseli razvoja in napredka v zgodovini stanovske organizacije naših trgovcev in trgovskih sotrudnikov, ki jim je popolnoma naravno pripadlo zastopanje trgovskih zahtev in potreb.

Naše društvo, ki mu gre po pravici časten naslov matice slovenske trgovske organizacije, ima pri vsem tem še lep in prostran delokrog ter ima zlasti v izobraževalnem pogledu dovolj hvaležnega dela. Tovariša tajnik in blagajnik vam bosta poročala obširneje o delu, opravljenem v preteklem letu in o našem premoženjskem stanju. Bodi mi pa v uvodni besedi dopuščeno, da, če tudi bežno navedem nekaj agend iz našega društvenega delovanja, ki zaslužijo poseben poudarek.

Kakor prejšnja leta smo tudi letos imeli preko jesenske in zimske sezone svoje izobraževalne tečaje, katerim gre prav za prav naziv šola spricho pouka samega in v očigled številnega obiska. Tečaji za italijanski in nemški jezik in za stenografijo so potrebni, ker je resnica, da naš trgovski podmladek vse premalo pozna jezike naših severnih in južnih sosedov, s katerimi bomo po svoji legi imeli vedno živahne kupčijske zveze. Trгоvec mora biti praktično orijentiran in znati predvsem jezike tistih, ki so njegovi sosedi in s katerimi najčešče prihaja v dotiko. Tudi je treba misliti na okolnost, da je potovanje za trgovca mnogo večje

koristi, ako razume jezik tiste dežele, po kateri potuje. Ker mnogo naših iz obrtnega in trgovskega stanu išče dela in kruha po drugih delih naše domovine, mislim, da bomo morali misliti prihodnjo jesen na to, da poleg sedanjih tečajev poskrbimo tudi za pouk v srbohrvaškem jeziku. S takimi tečaji smo sicer že poskušali, ali odziv ni bil zadosten. Za pouk v naših tečajih sta skrbela gospod dr. Robert Eržen, profesor na Trgovski akademiji v Ljubljani, in naš tovariš gospod Franc Zelenik, višji državni uradnik Tobačne tovarne.

Naš »Trgovski koledar« je za tekoče leto izšel že kot 23 letnik pod spretnim vodstvom gospoda Franca Zelenika. Trgovski koledar ima svojo lepo tradicijo. Pričel je leta 1907. in sem prvi letnik uredil jaz sam.

Naše glasilo »Trgovski Tovariš« izhaja sedaj pod tem imenom 14 leto in ga ves čas odlično in vešče vodi naš tovariš gospod Josip J. Kavčič. »Trgovski Tovariš« si je pod vodstvom svojega zaslužnega urednika pridobil odlične sotrudnike ter uživa kot gospodarska revija izvrsten sloves. Danes je za časopise velika gnječa, ali sem ipak mnenja, da bi »Trgovski Tovariš« kot naša gospodarska revija smel računati na veliko večje število naročnikov. Naši člani dobivajo list brezplačno.

Tudi dandanes še vzdržujemo svojo posredovalnico za službe in mesta. To je lepa in koristna naprava, katere bi se morali trgovci in trgovski sotrudniki oklepiti vse drugače kakor se zadnja leta godi. Število prijav prostih služb in mest je dejansko pičlo. Po največ oddajajo službe in mesta pod roko, po prijateljih in znancih, mnogo pa tudi potom oglasov v časopisju. Tudi iz tega mesta apeliram na naše trgovstvo, da ne pozablja na našo posredovalnico, ki se vestno trudi vstrezati gospodarjem in uslužbencem.

Odkar smo bili zadnjič zbrani na svojem letnem občnem zboru, je prišlo na gospodarskem polju do prav upoštevnih izprememb. Gospodarski položaj je vobče vzelo postal ugodnejši, ker se je kupčijski promet razgibal in sicer v prvi vrsti zategadelj, ker je vsled zaostritve političnih prilik začelo kar preveliko pripravljanje za vojsko, ali kakor se lepše prikrito reče za oboroženi mir. Promet je postal živahnejši, cene so iz povzročile nenavadno drzne skoke. Poboljšale so se žitne cene, oživel je lesni trg ob znatnem povpraševanju. Naši interesentje so se morali prilagoditi v tem in onem oziru zahtevam trgov, ki so se na novo odprli. Dolgoletno mrtvilo je v važnih strokah prenehalo. Položaj bi bil še dokaj zadovoljivejši, da ne bi bilo različnih določil, ki jemljejo svobodo, osobito glede kupnine. Med interesente je s požitivijo konjunktura prišla kar druga miselnost. Danes je le še malo razpoloženja za dalekosežne omejitve individualnega dela. Zastopali smo vedno mnenje, da je v blagovnem mednarodnem prometu najvažnejši faktor trgovstva iznajdljivost, pravočasna sprožljivost, zasebna tvegavost. Na se reče karkoli, svet je postal velik in dosegel največji napredek ob času, ko je vladala svoboda za blago, za človeka, za denar. Malo nepravilike, malo prevelika objestnost so privedle z opešano konjunkturo do gospodarskih zadreg, v katerih se je kar preveč zahtevalo za vse mogoče zlo državno pomoč in vodstvo po državnih roki. Naši kraji niso nikdar dobro opravili in ne bodo, kadar bo gospodovalo birokratično centralno vodeno gospodarstvo, makar načrtno. Podporne akcije so pač potrebne, kadar se podirajo temelji in

poje zvon sile. Morejo pa biti le prehodne in začasne. Obneso se take mere samo tam, kjer je vodilni aparat dovršen in kos svoji nalogi, moralno in strokovno. Gospodarski pobiroveci bodo komaj kje mogli trajno zadovoljivo voditi gospodarstvo, čim nastopijo narmalne prilike. V spominu in v kosteh imamo čase, ko so v veliki vojski oficirji komandirali obrtavalnice in prodajalnice. Poseganje državne oblasti v gospodarstvo vodi neogibno do maraščanja birokratizma z vsemi bridkimi posledicami. Rada pristopa birokratska gospodovalnost, ki more postati smrtna ovira gospodarskemu razvoju. Med obedom prihaja večji tek in tako vidimo, da skušajo dobiti birokratje v roke celo take stroke, ki centralno vodene ne morejo dosledno voditi do drugega, kakor do nezadovoljnosti v prizadetih krogih. Vzemimo tiskarsko stroko, šolske knjige, učila, prodajo žita in živine, sadja. Te vrste poskusi so posebno nevarni, če vlada v posameznih delih države tako glede jezika kakor načina življenja velika pisanost. So panoge, za katere je v izrednem času treba sodelovanja, včasih tudi močne in zavestne kontrole državne roke. Praviloma, in vobče vzeto pa dosedanje izkušnje vsepovsod po svetu nikakor ne dokazujejo, da prinašajo birokratične mere in birokratsko vodstvo a la longue gospodarstvu resnično blagostanje in srečo. To so vse pripomočki v sili. Živa praksa tako kaže. Prihaja za objektivno gospodarsko sodbo tudi še prevažen moment v poštev, da morejo tisti, na katerih račun grede koncem konca vsi taki poizkusi in take novosti, dobiti pravico, da izvedo, za kakšno ceno taki poizkusi prinašajo koristi in ali ni pomoč kar drago plačana. Navadno ni podatkov za presodbo, ali in v koliko je bila prevzeta gospodarska skrb koristna, ali se je izplačalo vzeti nase bremena in denarne žrtve. Takih računskih poročil navadno niti pravočasno niti nepravčasno ni dobiti. Po kanalih pač prihajajo razne vesti, po navadi potrjene in pretirane, ali vse to resnici ne služi. Glede računov smo postali kar manj občutljivi ne samo pri gospodarskih podjetjih pod državnim vodstvom, marveč tudi v upravnih panogah javne roke sploh. Kdor želi veliko jasnosti in je preveč zvedav, se lahko zameri in rado pada v nemilost. Po svetu vidimo, kako hitro dobe najbolj zgovorni ljudski prijatelji apetit za nekontrolirano gospodarstvo, čim so dobili krmilo. Eksportna trgovina je bila navadno predmet skrbne nege. Po vseh državah so se vedno trudili, da z žrtvami te ali one vrste celo na škodo domačega konsuma pospešujejo prodajo v tuje kraje. Umevno, le tako se dobi protiračun za nakupe v tujini. Pri nas je obratno. Pri nas izvoznik, ki ima mnogo tvegati na tujih tržiščih, ne dobi prave kupnine, ampak tisto, ki mu jo predpišejo taka mesta, ki bi bila pač v prvi vrsti poklicana ugodovati in podpirati trgovino v tujih krajih. Drugod vidimo premije na najrazličnejše načine, pri nas doživljamo eksportne globe. Prav je, učiti se od sosedov, ali pri tem bi gospodarski svet želel, da se navzamemo tega, kar je dobro in koristno. Kdor pozna praktično gospodarsko življenje in njega tegobe, se včasih v resnici čudi, da pri nas še ni ubita podjetnost in tvegavost. V resnici moramo biti mi nenavadno gospodarsko močni, da naše gospodarsko telo prenaša toliko kvernih ukrepov in gospodarskih grehov. Dobimo ustanovo, ki je na sebi dobra, ali obdamo jo s privilegiji, ki predstavljajo breme za celokupnost. Valutne težave in želja pospeševati tujski promet so privedle do takozvanih potovalnih valut. Po celem svetu je običaj, da so takozvane turistične valute cenejše nego drug denar. Po pravici, ker je z akreditivi v tujem

svetu zvezanih dosti neprilik, predvsem prihaja zamuda časa. Kdor hoče v Italijo, dobi v Avstriji turistične lire znatno ceneje. Za 25'60 šilingov 100 lir. V Švici za 20'80 frankov 100 lir. Pri nas je na trgu dovolj ponudbe za lire po 2'20 Din, in tudi ceneje, turistične lire pa veljajo 2'50 Din. Vpraša se, komu v dobro, zakaj tako, če se pri tem pomisli, da je v Italiji treba plačati še za realizicijo akreditiva 1½%. Pri prodaji vozovnic morajo potniki plačevati še višje tečaje za tuj denar in vendar ne potujejo samo gmotni ugodniki.

Za starostno zavarovanje trgovskih sotrudnikov

Ko se je v Avstro-Ogrski v letih 1907 in 1908 napovedovalo in pripravljalo pokojninsko zavarovanje privatnih nameščencev v naših krajih ni bilo niti med trgovci niti med trgovskimi sotrudniki zlasti pa med prodajalci sostavnega zavzemanja za to, da bi veljalo starostno zavarovanje za nje.. Predvsem je bila čakalna doba jako dolga za starostno zavarovanje, obetane rente pa skromne. Pa tudi prilike v naši trgovini so bile docela drugačne. Število trgovinskih obratov je bilo razmeroma majhno. Mnogo gospodarsko ugodnih krajev je še bilo, kjer ni bilo trgovcev. Razčlenjenost v trgovini je bila vobče še majhna. Posamezne stroke celo v naših večjih središčih niso bile ločene in specializirane v poznejšem in današnjem obsegu. Gospodarski položaj v trgovini ni bil slab. Priden in sposoben mlad trgovec je lahko računal na dosti dobre dohodke, ki so mu navadno omogočali, da je mogel misliti na preskrbo v starosti. Trgovski naraščaj je živel kar v patrijarhalnih razmerah pri svojem gospodarju. Gospodar in uslužbenci so bili nekaka gospodarska družina. Mladi trgovci so smeli računati, da postanejo še v krepkih letih samostojni trgovci. Tako tedaj ni bilo še budne skrbi med trgovskim naraščajem za opešana leta, ker so računali s tem, da bodo nekako s 30 letom začeli na svoje. Tudi mladi ljudje so bili varčni. Za prvo silo je imel mlad trgovec vsaj nekaj prihrankov. Razen tega je pa bilo v tistih solidnih časih, ko je bilo v celi kronovini Kranjski na 400.000 prebivalcev na leto kakih 5 konkurzov, začetniku dobrega slovesa lahko dobiti blagovni kredit deloma pri svojem prejšnjem gospodarju deloma pri vnanjih velikih trgovcih in tovarnarjih, ki so bili dobro poučeni o mladih trgovskih osebah, ki so se pripravljale na svojo kupčijsko samostalnost. Cela vrsta naših najboljših članov iz prvih 10 let našega obstoja je v zgodnjih letih postala samostojna. Počasi pa so se razmere izpreminjale. Razvoj hiti dalje. Število trgovinskih obratov je naraščalo, osobito zadnja leta velike vojske in v tistem metežu po veliki vojski, ko se je vse gnetlo v trgovino in prekupčevanje. Razčlenjenost trgovine je napredovala po številu obratov, pa tudi po delitvi na specialne stroke. Celo v majhnih in odmaknjenih selih so začele trgovine, četudi manjšega obsega. Tako so izpremembe v splošnih gospodarskih razmerah in posebej izpremembe v trgovini na drobno pri nas privedle do tega, da je med trgovskim naraščajem dobro število tistih, ki zadnja desetletja ne morejo in tudi ne računajo, da se osamosvoje. Tesno je za prostor, trdo je trenje v gneči. Tako pa mora znaten, če ne pretežen del trgovskih sotrudnikov dandanes računati s tem, da je treba misliti v krepki dobi na opešana leta in se truditi za starostno zavarovanje. V praksi se danes že žal večkrat kar trdo pokaže, kako neprijetne in za posameznika žalostne so posledice dejstva, da trgovski sotrudniki, predvsem prodajalci

niso bili prevzeti svojčas v pokojninsko zavarovanje zasebnih nameščencev. Naše društvo je zgodaj že začelo opozarjati, da je vsaj skromna starostna preskrba uslužbenca v interesu dobrega gospodarja samega, kateremu bo za starost preskrbljen sotrudnik vse boljše opravljal službo. Tudi se je med sotrudniki samimi začelo gibanje, da veljaj starostno zavarovanje za trgovske prodajalce. Mnogo gospodarjev je bilo dalekovidnih dovolj, da so prostovoljno zavarovali svoje uslužbence pri Pokojninskem zavodu. Tudi različne druge organizacije trgovskega stanu so opozarjale na potrebo starostne preskrbe za trgovsko pomožno osebje srednje in nižje vrste. Pri tem smo imeli pred očmi, da bi Pokojninski zavod prevzel med svoje zavarovance tudi trgovsko pomožno osebje, ker te vrste službojemalec po svoji izobrazbi, po načinu dela in življenja spada med privatne nameščence. Tudi pokojninski zavod sam je imel umevanje za to prizadevanje in se je tudi sam ob raznih prilikah zavzemal za priključitev trgovskega pomožnega osebja v svoje območje. Žalibog to prizadevanje ni vodilo do uspeha, dasi je danes tudi med konservativnimi gospodarji dozorelo prepričanje, da je potrebno in koristno glede uslužbencev misliti na čas, ko je delovna sila dala odpoved. Gospodarjevo stališče je veliko lažje, socialna odgovornost razbremnjena, ako ne grozi postarnim uslužbencem beda. Zavarovalna misel je zadnje čase pri nas zelo napredovala in se bliža čas, ko bo pokojninsko zavarovanje privatnih uslužbencev razširjeno na celo državo. Sedanje pokojninsko zavarovanje zasebnih nameščencev velja samo za Slovenijo in Dalmacijo, ki sta že od leta 1909. imeli uvedeno zasebno zavarovanje za privatne nameščence. To razširjenje je ne samo zmagala socialne pravice in kulture, marveč je tudi pravična izravnava socialnih bremen na gospodarska podjetja vseh vrst v naši državi. Doslej je položaj v naši državi različen. Konkurenčni pogoji so za prizadeta gospodarska podjetja neenaki. Trajno pa ne more veljati, da je gospodar vseh vrst v Sloveniji najbolj prizadet po javnih dačah in socialnih bremenih. Pri tem napredovanju pokojninskega zavarovanja pa žal doslej nismo uspeli, da bi se prevzelo v starostno zavarovanje odnosno v invalidno zavarovanje tudi trgovsko pomožno osebje, predvsem prodajalce in prodajalke. Napovedano je pa medtem in bo sigurno tudi izvršeno razširjenje delavskega zavarovanja za starost, onemoglost in smrt. Obstoječe socialno zavarovanje bo dopolnjeno in pridemo v bližnjih mesecih do važne izpopolnitve socialne preskrbe v naši državi.

Uredba veli, da obsegaj zavarovanje za onemoglost, starost in smrt vse osebe, za katere velja zavarovanje po Zakonu o zavarovanju delavcev iz l. 1922. pri Središnjem uradu v Zagrebu.

Zavarovanje za onemoglost, starost in smrt bo po novih določilih obsegalo tudi trgovsko pomožno osebje. Lahko bi rekli, da je nekaj bolje nego nič in dali hvalo izboljšanju dosedanjega položaja. Mislim pa, da je slejkoprej pravilno zastopati misel, da bi razširjenje socialne preskrbe, ki ga pričakujemo za jesen, v kolikor se tiče trgovskega pomožnega osebja, bilo pravilneje in racionalneje iz zgoraj navedenih razlogov izvesti tako, da bi prišlo zavarovanje potom Pokojninskega zavoda. V tem pogledu bi veljalo potruditi se in začeti akcijo po prizadetih zastopstvih. Dejstvo je vendar, da pri zavarovanju za slučaj bolezni in nesreče že velja za trgovsko pomožno osebje glede zavarovatelja, nosilca zavaro-

vanca izjema. Mnogo, če ne pretežno število teh uslužbencev je pri Trgovski bolniški blagajni, odnosno dopolnilno pri Trgovskem in bolniškem podpornem društvu, ki je zlasti, kar ima svoj sanatorij, dragocene važosti za prizadete interesente.

Zavetišča za trgovske in obrtniške gospodarje

Ko govorim o izpremenjenih prilikah v trgovini in, mimogrede rečeno, precej isto velja tudi za obrtnike in rokodelce, je treba opomniti, da je med srednjimi in malimi trgovskimi in obrtnimi gospodarji cela vrsta takih, ki dandanes težko žive in z muko izhajajo celo v normalnih razmerah. Če pa pride bolezen, le malo dolgotrajnejša ter se vseli nesreča v hišo gospodarja, nastane navadno prav nevšečen položaj. Rada se oglašča beda in skrb za najpotrebnejše. V bolezni in nezgodi je za gospodarsko šibke gospodarje trgovskega in obrtnega stanu položaj kar slabši nego za delojemalce, ki imajo vsaj najpotrebnejšo pomoč v bolezni in nesreči. Preudarni gospodarji zlasti v ljubljanskem Združenju trgovcev so že mislili na to, da je treba bodisi v okviru obveznih organizacij bodisi dobrovoljno poskrbeti za pomoč in podporo v sili in nesreči. Ali te dobrovoljne naprave ne morejo prav naprej in je res morda, da brez obveznosti ni mogoče doseči zaželjenih uspehov. Priznati se mora, da je danes smisel za socialne potrebe in socialni čut mnogo večji nego pred 10 leti. Dosti več je danes razumevanja in smisla za naprave, ki prinašajo pomoč v sili in čijih potreba in utemeljenost se pokaže ne neposredno, marveč šele včasih po nekaj letih, ko se položaj izpremeni in sreča prevrže v nesrečo. Osobito po mestih je danes prilika, mnogo radi nevšečnih in kritičnih razmer zadnjih let, opazovati, kako nekdaž krepki in prizadevni trgovski in obrtni gospodarji pridejo v silo in revo, ne da bi se jim moglo očitati lahkomišelnost in brezbriznost. Mislimo, da bi bilo pri nas v Ljubljani čas, da začnemo misliti na to, da poskrbimo morda opirajoč se na kako ustanovo, ki že obstoji pri občini, na zgraditev zavetišča za obubožane trgovske in obrtne gospodarje. Taka stvar ne gre preko noči, ali po različnih upravah in kompetencah bi se dalo ob dobri volji v kratki dobi priti do tolikega fonda, ki bi omogočal vresničenje živo potrebne socialne naprave — zavetišča za trgovske in obrtniške gospodarje.

Smatramo danes za svojo dolžnost, da se hvaležno spominjamo tistih mest in zastopov, ki so z umevanjem podpirali naše nelahko prizadevanje in delo. Iskreno zahvalo izrekam gospodu banu dr. Marku Natlačenu za ponovno podporo našim izobraževalnim napravam. Hvaležni smo za velikodušno podporo Zbornici za TOI in zlasti njenemu predsedniku gospodu Ivanu Jelačinu, Zvezi trgovskih združenj in njenemu predsedniku gospodu Josipu J. Kavčiču, Združenju trgovcev v Ljubljani, njunima predsednikoma gospodu Karlu Sossu in gospodu Viktorju Medenu. Hvaležni smo za kolegialno podpiranje našega prizadevanja spoštovanemu tajništvu Zbornice za TOI, prav posebno zahvalo moram izreči gospodu Alojziju Šmucu, ki je kot tajnik Združenja trgovcev naš ljubi sosed vedno postrežljiv napram naši pisarni s svetom in dejanjem. Trudili smo se, da so naši odnošaji s tovariškimi organizacijami gospodarjev in sotrudnikov pristrčni ter nas je vedno veselilo koristno in živahno delo Pomočniškega zbora ljubljanskega in Društva izložbenih aranžerjev. Gospodom časnikar-

jem naših dnevnikov in g. glavnemu uredniku »Trgovskega lista« smo dolžni posebno zahvalo. Hvaležni smo jim za izdatno podporo in jih prosimo, da nam ostanejo tudi v bodoče dobri prijatelji.

Poročilo predsednika dr. Frana Windischerja je bilo sprejeto z odobravanjem.

(Konec prih.)

DESETLETNICA LJUBLJANSKE BORZE

(ČESTITKE TRGOVSKEGA DRUŠTVA »MERKUR« BORZNEMU VODSTVU)

Trgovsko društvo »Merkur« za Slovenijo v Ljubljani se z iskrenimi simpatijami veseli prominentnega jubileja Ljubljanske borze in nam je čast izrekatj Vam ob tej svečani priliki naše pristrčne čestitke in najboljše želje. V gospodarskem življenju imajo jubilejne slavnosti svoj poseben pomen, ker nas nehote navajajo do tega, da si vsaj v bežnih obrisih pokličemo v spomin glavne dogodke preteklega razdobja in se ob spominu na težave, ki so za nami, navdušimo za novo delo v bližnji bodočnosti. Trgovsko društvo »Merkur« je začelo svoje delo, ko je vladala gospodarsko-politično in narodno-politično pusta samota v našem gospodarstvu in gospodarskih organizacijah ter je imelo tekom svojega skoro štiridesetletnega obstanka srečno zadovoljstvo, da je videlo rasti napredek v naši obrti, trgovini, industriji in denarstvu, vse to ob oplajajoči tesni dotiki z nastalimi stanovskimi in strokovnimi organizacijami in njih zvezami, katere so po svojem sestavnem in premišljenem delu odlično pripomogle do današnje že kar lepe razvojne stopnje našega gospodarstva. Leta 1927. ob rojstvu naše popolne Ljubljanske borze je sopodpisani predsednik na avguralni slavnosti kot zastopnik Zbornice za TOI dejal, da je naša sestavno razvita gospodarska organizacija v Sloveniji dobila svojo krono. Hitro kakor časa tek je poteklo prvo desetletje naši Ljubljanski borzi in mi se od srca veselimo, da je v kratki dobi premagala začetne težave in se navzlic nevšečnim gospodarskim okoliščinam razvijala od leta do leta tako, da smo upravičeno ponosni nanjo in da si našega gospodarskega organizatornega okostja ne moremo prav misliti brez naše borze, ki je njega pravilen zaključek. Ako Slovenci cenimo to gospodarsko napravo, je popolnoma razumevno, ker tudi v gospodarskem trenju cenimo in pravilno vrednotimo tisto, kar smo si z velikim trudom pridobili. Bodi nam Slovincem v ponos, da si moramo vse svoje postojanke z žilavim naporom pridobivati in naj ta okolnost hkratu v nas utrdi zavest, da brez truda in dela tudi v prihodnosti ne bo niti napredka niti povzdige blagostanja. Ob današnjem jubileju bi radi ugotovili samo en lepotni madež, to je okolnost, da Ljubljanska borza ne more praznovati svojega prvega jubileja v lastnem posloplju. To ni krivda mož, ki so vodili Ljubljansko borzo vsa leta njenega obstanka, marveč prihaja odtod, da smo prišli do popolne Ljubljanske borze stoprav po štirih letih njenega obstanka in prav ta, dovolite nam, da to izrečemo, izgubljena leta, ki so bila leta gospodarskega ugodja in poleta, bi bili živahni devizni in denarni posli omogočili nabrati potreben stavbni zaklad za lastni dom, ki bodi za bodoča leta cilj, zvesto pred očmi, tako, da ga bo naša borza gotovo dosegla do svojega prihodnjega jubileja. Do tja pa jo spremljaj zvesta sreča in stanovit napredek!

Priporočamo se Vam, gospod borzni predsednik, ter Vas prosimo, da sprejmete zagotovo naše kolegialne vdanosti.

TRGOVSKO DRUŠTVO »MERKUR« ZA SLOVENIJO V LJUBLJANI.

Predsednik:

Dr. Fran Windischer l. r.

Tajnik:

Anton Agnola l. r.

Darila. V počastitev spomina blagopokojnega gospoda Feliksa Urbanca, starešine pri firmi Feliks Urbanc v Ljubljani, smo prejeli od gospoda Josipa Selovina, trgovca v Ljubljani, in gospoda Josipa Cerneliča, trgovca v Kranju, znesek din 250.—. — Od firme Feliks Urbanc v Ljubljani smo prejeli znesek din 1.000.—. — Gospodom darovalcem izrekamo najlepšo zahvalo.

Tvorničko skladišče tanvaldske predionice v Tannwaldu, Zagreb, je darovalo za brezposelne trgovske sotrudnike din 500.— Trgovskemu društvu »Merkur« za Slovenijo v Ljubljani. Iskrena hvala!